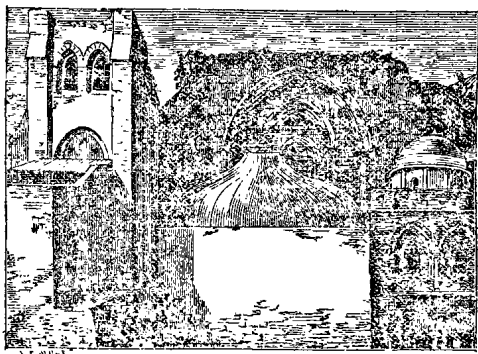

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԼՕԳԵՅԻՆ, ԲԵՆԵՍԻՐԵԿԵՆ, ԳԻՐԳԻՏԵԿԵՆ
ԵՒ ԲԵՂԵԲԵԿԵՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԱՐԻ
ՇԻՅԱՆ ՍԻՆԱՆԵՅ

ՅԵՐՈՒՍԵԼԻՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈՎԷԲԱՆՑ

1868

ԱՆՈՒԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՑ

ԱՔՆ. Տ. Տ. ԵՄԱՏԻ Արարչական Փառարկայի (5 օրի. և
 Կարապետ Արքեպիսկոպոս Ա. և Կարապետ
 Յակոբ Արքեպիսկոպոս (2 օրի) :

ԱՆԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼ

Տէր Յովնէփ աւագ քահանայ Կոստանեանց :

ህጋዊነትና ምርጫ

Աղագեան մահաւոյ Բաղրը աղա :
Գրիգորեան Սարգիս ճէճնոր :
Գ : Էռտաւֆան Սէքսանդր աղա :
Յայտեան Կարապետ աղա :
Խաչատեան մահաւոյ Բաղրը աղա :
" Ակնա Աղապարեան Ընկերութեան :
Էռտաւա Ճիփանի Գրիգորեան :
Բաղրեան լապաւոր աղա :
ՃէփանՃիւան Գաւառիկ աղա :
Սեղաթան Գարիբէլ աղա :
Սէքսանդր մահաւոյ Գորշա ճէճնոր :
Տէր Գառապարեան Գալարա աղա :

ԱՆՏԻՈՒՔ

ՎԵՐԱԿԵՐԱՆՔ ՄԱՐԳԻՆ ԵՂԱ ԱՐՄԱՎԻԵՐԳԻ :

ILSULGULF

Հզիւեան ի նացական ազաւ
Թապալեան մեհտեւի խոյապաշտ ազաւ
Կորիւնեան մեհտեւի Սահակ ազաւ :

[illegible]

Վարդանան իրից որ աղա :

የቴክኒክ

ԳԵՐ : Առաջնորդ Մերտիչ փարչապետ Տիգրանեան :
 Աճեմեան Միշայել ապա :
 Բրաւտեան մանտիկ Մամաա ապա Արապկերչի :
 Գալչեմը Յովսիփեան Գրիգոր ապա :
 Գալչեմեան Գեորգ ապա :
 Գույում ճանաչ Օհան ապա Յամբեդի :
 Կիւնեանց եղբայր Ռեզոս ապա Արապկերչի :
 Երի. Ֆեմիճեան Միսիսը ապա Յամբեդի :
 Ղարափեան Միսաա ապա Արապկերչի :
 Նիսեանեան Միսիսը Արապկերչի :
 Զուլփերեան մանտիկ Քատաճանապուր ապա :
 Պազմիկեան մանտիկ Կարապետ ապա Արապկերչի
 Գրիգորեան մանտիկ Կարապետ ապա :
 Տէր խաչատուրեան մանտիկ Պապոյա ապա :
 Տէր Կարապետեան Քալայի ապա Յամբեդի :
 Տէր Մարգարեան մանտիկ Նիկողոս ապա :
 Տէր Յովորեան վարդուն ապա Յամբեդի :
 Տէր Սահակեան մանտիկ Եօհաննէս ապա :
 Քիւրքճիւսեան Յովաննէս Էֆեմի :

ԳԼՆՁԸԿ

ԱՐՎ. Յակոբ վարդապետ տէր Ղաւտիքեան :

ԴԱՄԱՆԿՈՒՄ

Արժ. Բառնախոս վարդապետ տեսաւ և
կերբիցսէն թորաւ սղա և
Գարանան Գերբից աղա շնորհեղէկի
Փիլիպպոսին Դարբիւ աղա Ուշեղցի
Խաչիկեանան մանչ, ԶարուԹին աղա Ոսկմիչի
Միքիւնան Մարախոս աղա Տիգրանեանցի
Մանուկն Բառնախոս աղա Մաշիկից և
Փառնորմանան Վարդապետք Զուհի Զարդապետ
աղաներուն և :

Բաշմէ Սարգիս աղա Արաբկիրցի :
Կանառեաւածի Գեորգ աղա Բէկնի :
Գօշեապետնէան Յակոբ վարժապետ :

Մատթընան Մարտիրոս աղա քիւրքճի Մալաթիացի
Բառու.Պատէր (նկերութիւնն ։

ᑭᓱ-ᐅ ᕿᑎᑏᑏ

[illegible]

442403

Քիւրտ օղլուեան մահտեոյի Գ. ընդ որ աղա :

ԵՐՈՒՍԻՆ, ԷՄ

[illegible]

Սարգսաւաթ Բարսեղ Բաղդէշի :

" Գէորգ Սիւսնացի :

" Գաբրէէլ Վանցի :

" Ս' Էթայել :

" Զարուժիւն Ս. Վեօմբիկճեռն Պօլսպի :

Մարտուն դամոսկացի՝ աշակերտ ժողովնդատուրաց
դպրոցի :

Dr. H. Peterman Gérant du Consulat de la
Confédération de l'Allemagne du Nord à Jérusa-
lem.

Գաղղիոյ ընդհանուր 2, իւպ. Mr. E. de Barère, Consul Général de France.

Գաղղիոյ Հիւպոթոսարանի Բարոս-Զոր, Mr. F. Rogon, Chancelier du Consulat de France.

Խաչատուրիան Յակոբ ազատ:
Մաթթեան Կարապետ ազատ:

ՄԱՆԻՔԱՆԻՆԻ ԲԱՊԵՐՈՅ ԶԱՆԿԱՐ ԱՊՐԱ (2 ԵՐԻ.) :
Ռուսիոյ Հիւ. Mr. André Kartzoff, Consul de Russie

ԷՊԻԹԵԼԻԱ

Գաղաթուրքանի մահտեօի Գրիգոր աղա Ակնցի :
Կառաւորական ընկերութիւն :
Էռառուպէ : ջեիկէ : գիշերային ուսանողք :
Պատմաճէան մահտեօի Պարոտասար աղա :

ቀርቦታ 135

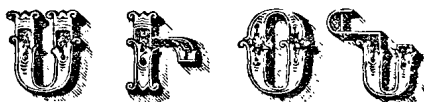
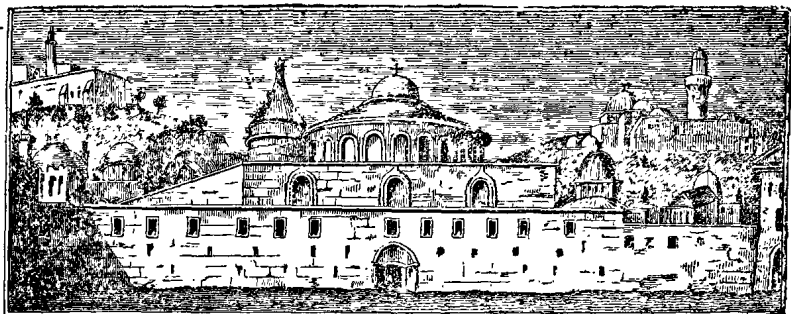
Տէր Բնածն Աւագ քահանայ Հին Նախիջևանաց :
Տէր Յովէփ քահանայ Մելիքեանց :
Քերթմով մահատեփ Էղիազար աղա :

ከገጽ 04ክፍል 13

Առաջարկ Իւրակից արժ. Յակոբ Ժորդանյան :
Չամբարթեմեան Գրիգոր աղա :

ԶՄԻՌՆԵՒՆ

Տէր Բակոր քահանայ Պաշապանեան ,
Աղաճանեան Խոեփան ապա :

ԵՐԲՐԻՒՄ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 9.

Ա Մ Ս Ա Ք Ի Ր

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 30
1868.

ԸՅԳԸՅԻՆ, ԲԸՆԸՍԻՐԸԿԸՆ ԵՒ ԳՐԸԳԻՏԸԿԸՆ

Հ Ե Ր Ք Ո Ւ Մ Ն

Կ. Պօլսոյ քանի մի թաղերուն մէջ տեղի ունեցած Օսմական նաւը քանի ալ յայտնութեանց և նոյն առթիւ հրատարակուած նամակաց և ճառախօսութեանց պատճառաւ՝ ստիպուած էինք, Սթեփանակոյ տարւոյս 5րդ Վիստառարին մէջ, մի խորհրդաւ ծախիւն հրատարակել այս վերնադրով — Տարբեր-Սթեփանակոյ ժողովրդին : Սթեփան և բաւն շարժառիթ մեր յօգուածոյն էր, ըստ չափու կարողութեան, պարզել մեր ազգային լիկեղեցւոյ իրական շահ և մեր սիրելի եղբայր մտքերը լուսաւորելով՝ զգուշացնել այն վտանգներէն որ երբեմն կարող են յաւաքնալ անմտադրութենէ կամ այլ պարագանէ

րէ ծագած իրողութիւններէ : Սեր գրուածքը ուղղուած էր բուն իսկ կատարուած իրողութեան գէմ, և ոչ ուրիշ նկատմամբ, և մեր փափաքն էր ընդհանուրի օգուտը, և ոչ թէ որ և իցէ մասնաւոր հակառակադրութիւն. վասն զի, ոչ հակառակորդ տեղեկութիւն և ոչ տոնքութիւն յօրուցանելու ամենագոյն հակադրութիւն : Թէ միշտի ազգեցութիւն ունեցաւ մեր գրուածքը ընդհանրութեան վերայ՝ և քանի բանադիրաց համար տալիս զբաւեց, այդ թիւը չէ գիտենք, միայն այս գիտենք, որ բաւանդակ Հայաստանեայց լիկեղեցւոյ և Վրդի օգուտն նախընտրուած մեր յօգուածը անսխալ էրեւցած է միայն

Պեշխիթաշի քանի մի անհատներու , որոնք պատասխան գրած են (տես Սա սիս () րաթերթ , թիւ , 209 . 210 . 211 . 212 . 213 . և 218) մեր յօդուածոյն դէմ , իրենց անուները ծածկելով և այսչափ միայն յայտնելով՝ Պեշխիթաշի թողլըքեան անհապիւղէն էն , որ այս պատա խանը Սիօնի պալատ պահէն ունեցան : Թէ ընք են այս անհատները և քանի հատ , չատերու խորհրդակցութեան պտուղ է արդեօք Սիօնի դէմ դիտուած պա տասխանը , թէ միայն մի անհատա կան մտաց ծնունդ . այս պարագանե րը հարցախուզելը մեզ համար չէ . բաւական է միայն որ պատասխանն ու նինք այսօր մեր առջեւ և կարող ենք նորա պարունակութիւնը մեր նախըն թաց գրուածքի պարունակութեան հետ բազդատել , քննել և ճշմարտը սուտէն որոշել , դարձեալ միակ նը պատակ ունենալով մեր մայրենի եկեղեցւոյ իրական շահը և ընթերցող հասարակութեան մտաւոր չի նութիւնը , քան թէ մասնաւոր ան հատներու տարապարտ մտայնու թիւնը , որոյ դէմ ատելութիւն սը նուցանելու երեւակայութիւն ան գամ ունեցած չենք , չունինք և չը պիտի ունենանք : Սեզ բաւական է միայն , որ ինչպէս առաջ , նոյնպէս և այժմ առաւել լաւ համարած ենք ճշմարտութեան համար ձայն բարձ րացնել , քան թէ լռել , որ ամենամեծ յանցանք է (նստածութեան դէմ , Սասի փոխանակ փշտանալու՝ կը պար տաւորինք հրապարակաւ յայտնել մեր շնորհակալութիւնը Պեշխիթաշի Ժողովրդեան քանի մի անհատներու , որոնք իրենց պատասխանով վերստին առիթ կուտան մեզ այսօր՝ ինդիրը պարզել առաւել շօշափելի տպացոյց ներսով :

(Վսինք ուրեմն :

Յիշատենէութիւնը ինչ կը պա հանջէ քրիստոնեաներէն . — Սէր , Յիշատենէական Եկեղեցին ինչ կը պատուիրէ իւր համօրէն զաւակնե րուն . — Հոգւով և ճշմարտութեամբ երկրպագութիւն (ստուծոյ , Երկայ դարուս ճշմարիտ ոգին ինչ կը քա ղուէ և կը պաշտպանէ . —) Երականգ նութն անհատական և ազգային իրաւանց , հանգերձ պարտուց կատար մամբ , ազատութիւն խղճի և սպա տութիւն կրօնի : Սենք ինչ պար տինք սունել իրեւ քրիստոնեայ և իրեւ 19 րդ դարու զաւակներ . — Նոյն դրօշի տակ ստղաւարիլ , որոյ նը շանաբանն է յառաքիժութիւն ճշմարիտ քրիստոնէութեամբ և լուսաւորու թեամբ : Սիօն ինչ քարոզած է իւր նախընթաց յօդուածով . —

Սիօնը իմանալով որ սիրոյ համար փողհարութիւններ և բացագանչու թիւններ հարկաւոր չեն . Սիօնը հա մուռած լինելով , որ քրիստոնէական Եկեղեցւոյ միութիւնը հոգեւոր է և ճշմարիտ երկրպագութեան մէջ կը կայանայ . Սիօնը՝ իմանալով , որ ներկայ դարս կը դատապարտէ միա րարական թիւր սկզբունքը , որով շատ անգամ խղճի և կրօնքի ազատութիւն ր կը բռնաբարուի . Սիօնը՝ նկատելով յունական և հայկական եկեղեցեաց անցեալն , ներկայն , և պատու մութեան հայելւոյն մէջ դիտելով յանուն միութեան եղած դարաւոր բոլոր աղէտները . Սիօնը՝ ակներեւ տեսնելով որ այս երկու եկեղեցեաց ամենամեծ շահը կը պահանջէ , որ առանձինն աշխատին իրենց համօրէն զաւակները դաստիարակել քրիստոնէութեան մէջ , իրենց ազգային երկ պատակութիւնները վերցնել և տահմական միութիւնը ապահովել , թողլով իսպառ կանխակալ նախապաշա

բուժները, յանուն եկեղեցւոյ և ազգի անոտի պարծանքը, որ առանց զաւակաց հոգեւոր, մտաւոր և բարոյական յառաջագիմութեան, անարժան է իսպառ. Սիօնը տեսներով վերջապէս, որ յունական և հայկական ազգաց անհատներէն ոմանք, իսպառ անտեսութեան տարով իրենց տոհմական վերքերը, և իրենց ազգայնութեանց վիճակը մոռնալով, բոլորովին յանդէպս, երկուց եկեղեցեաց դրժբաղը և արիւնհոներկ միութեան խրհդիրը կը յուզեն Պօլսոյ քանի մի թաղերուն մէջ. Սիօնը այս ամենը տեսնելով և վնեկելով հրատարակեց, որ յուզուած միութիւնը՝ միակերպութիւն է և ոչ միութիւն, աչքակապութիւն է և ոչ շահաւէտ իրողութիւն: Վասն զի քրիստոնէական միութիւնը ընդհանուր է ամեն ճշմարիտ երկրորդագուաց համար, թէ և լինին նոքա ի սիւրբուս աշխարհի ցրուած, իսկ երկուց եկեղեցեաց միութիւնը՝ միշտ միակերպութիւն կ'ենթադրէ: Վասն զի, քրիստոնէական ճշմարիտ միութեան համար Մրեւելք և Մրեւմուտք չկայ, այլ հոգեւոր աշխարհ, հոգեւոր թաղաւորութիւն և հոգեւոր հպատակութիւն աստուածային կամաց և օրինաց:

Սիօնը Քրիստոնէութեան այս մի սեռ սկզբունքին սպասաւորելով և իւրաքանչիւր ազգաց բնական և իրական շահը յարգելով՝ քարոզեց հրապարակաւ. «Թող Հայ, Յոյն, Հռովմէական և առ հասարակ ամեն քրիստոնեայ միաբանութիւններ աշխատին մարդկութիւնը սրբել, ամենէն առաջ ի բնոյ մեթաֆիզիկական զանազանութիւններէն իսկ ծիսական կողմանէ, թող իւրաքանչիւր ոք յարգէ իւր ծէսը, իւր ազգային ինքնուրոյնութիւնը և սեպհակաւ նստի, վասն զի միութիւնը սիրոյ և

և ճշմարտութեան մէջ է և ոչ արտաքին միակերպութեան ոչ: Սիօնը գիտէր և գիտէ, որ միութեան ազգազանները լոկ օգտաբախ հնչիւններ են, քանի որ նախնի աստեղութեան սեւաւտուներ մշուշը տակաւին փարատուած չէ յունական ազգի կրօնական հորիզոնէն, քանի որ աւետարանական հոգւոյն նկատմամբ՝ տակաւին միջին դարերու մէջ կ'ապրի:

Եւ միթէ վրիպեցաւ Սիօն իւր անաչառ հրատարակութեան մէջ: Սիթէ ժամանակը չքառուցեց և տակաւին դարերով չը պիտի ստուգէ, որ յունական միութիւնը՝ բացարձակ միակերպութիւն է, և ոչ միութիւն ըստ քրիստոնէական բուն հակացողութեան: Տակաւին Պօլսոյ մի քանի թաղերէն միութեանական արձագանքները չը լուծ. տակաւին Սիօնի դէմ գրուած պատասխանեցին կէտը միայն հաղիւ հրատարակուած, և ահա հայ ազգի մի Պօլսոյ մէջ և հայ կին մի Իզմիրի մէջ, իրբեւ հեթանոս, կրկնամիջրտութեամբ յունական եկեղեցւոյն կը միակերպին, հայութեան անունն անգամ իրենց վայէն քերելով և կրօնի պէն զ՝Երապատիւ Խորէն եպիսկոպոսը ցաւակցութեամբ աղաղակ բառնալ գաղղիական և հայկական պարբերականներու մէջ. «Սիթէ հոսմէական եկեղեցին իւր դրութեանական անթերութեամբն հանդերձ կրցած չէ երբէր ժխտել Հայաստանեայ եկեղեցւոյն խորհրդոյ փաւրականութիւնը. քնչապէս կարելի էր պատել աւելի թնամանք մը բուն իսկ այն եկեղեցիէն, որ քիչ մը յառաջ Օտոմանական աստեղուն առթիւ՝ կ'աղբուներ գեկեղեցին Հայաստանեայց իբրեւ ըզբոյր իւր ի՝ Քրիստոս (Յիսուս ոչ) (Մատթ. 219): Սակայն Սիօնը կը սպասէր և տակաւին կրտսրսէ եւս

մեծամեծս տեսնելու : Բայց ինչու կը
ցաւի Գերապատիւ Հայրը , քանի որ
քաջ գիտէ որ մկրտութեան յարգը
չիւստի անպիտան կրօնապետի մը հա-
մար՝ արդէն կրկնամկրտութիւնը ե-
ւեւամկրտութիւնը եւս յարգ չ'ունին :
Սենք աւելի կը փափաքէինք , որ յու-
նական խարանաւ խարուէին այն տը-
գէտ եւ ապերախտ վաւականները , որոնք
իրենց եկեղեցւոյ մայրենի գրիէն փախ-
չելով՝ օտարի ծոցը կը գիմնեն : Սիօնը
կրպատէր , ռասցինք , որովհետեւ հայ-
կական եւ յունական աղգերու պատ-
մութեան վրայ Համկական ակնույզով
չէր նայեր , այլ երկուց ազգաց պատ-
մական կենաց անցեալն , ներկայն եւ
ապագայն պատմական փրկութիւնը
թեան գիտական կը գիտէր , որ գիտէ
իրերու հետեւանքէն նախընթաց պատ-
ճառները հետազոտելու պատճառնե-
րէն՝ հեռաւոր հետեւանքները գու-
շակել : Սիօնը՝ մինչդեռ մի կողմէն
ճատական այցելութեանց առա-
քայ ուրախութիւնները կը բեր ,
միւս կողմէն Սանդուսի 720 թուով
հրատարակուած Ռումանական նամա-
կի մէջ հետեւեալ տողերը կը կար-
գար , « Սինչդեռ մէկ կողմէն յայն Գե-
յերը պապիի հարուածներով իրենց
ոխերիմ առեւրթեան շանթերը կը
թափէին մեր խեղճ նախահորց վրայ ,
միւս կողմանէ ալ յայն կղերը , այն կը
րօնամոլ կղերը , ուրիշ սարսափելի դեր
մը խաղալու պատրաստուած էր , ըս-
կան եկեղեցիներու , հրապարակ-
ներու եւ տուներու մէջ քարոզելի
թէ Հայերը բրիտանիայ չեն , թէ
հերետիկոս են , թէ հերձուածող
են , թէ հայերուն հետ ահաւթիւն
ընել անարժան է , որովհետեւ պիղծ
են , թէ Հայերը իրենց եկեղեցւոյն
մէջ խորանին ետեւը տեւ շուն մը
կը պահեն եւ անոր երկրպագութիւն

կրնեն եւ թէ Հայերը խթումն ի-
րիկունները իրենց կերակուրներուն
մէջ աղտեղութիւն կը խառնեն եւ
ուրիշ տանց նման խել մը ցնորա-
կան կրօնամոլական աղտեղի խօսքե-
րով միամիտ ժողովրդաց սիրտը կը
շփոթէին : Ինչպէս չէ-
առարկները : Սիօնը կը տեսներ իւր
աչաց տալիս , Սուրբ Տեղեաց մէջ , որ
տակաւին խաղաւ չ'են սրբաւած քա-
րերու վրայէն տրեան հետքերը , եւ
հայ վարդապետաց վրայէն հարուա-
ներու սպիները , որոնք թափուած եւ
կրուած են , կամ մի կանխեղ եւ պատ-
կեր կախելու համար , կամ պատի
մէջ բեւեռ զարնելու եւ յատակի վը-
րայ սփռաց փռելու համար , եւ այլն :
Սիօնը կը գիտէր նմանապէս արտա-
ստաթոր աջօք իւր ազգի ներկայ թը-
շուառ վիճակը , որ մի մասը միու-
թեան պատրուակաւ հռովմէականու-
թեան հետ միակերպած է , մի մասը
բողոքականութեան հետ , մի մասը
յունականութեան հետ , եւ այլն , եւ
որ աւելի ցաւալին է , տակաւին Հնգ-
կատանէն , Նիկիայէն , Միթիմարէն
եւ նաեւ Պոլսէն , նորանոր միակերպա-
թեան արհաւիրներու շաւկներ կը
լուսին , Հետեւապէս , Սիօնի գիտու-
ղութիւնը կրօնական Բողոքական եւ
Բաղդադական խնդրոյն նկատմամբ՝
մի անաշառ աղգարարութիւն էր
իւր սիրելի ազգակիցներուն , որով
միութեան աղողակներու մէջ աչքա-
կապութեան եւ միակերպութեան վը-
տանդ նշմարելով , կը հրաւիրէր , որ
ջանան , եթէ փոփոք ունին , մայրե-
նի Նիկիայեց բաժանեալ հաստաւա-
ները միացնել եւ ներկայ ու ապագայ
բաժանման առաջն առնուլ , թողով
խաղառ օտարաց հետ միանալու
պատիւը երազները , յորոց մեր թշու-
առ ազգը եւ բազմաշարժաւ եկեղեցին

ազուտ երբէք տեսած չեն և տեսնել չիք եւս չ'ունին : Այս ազդարարութիւնը Սիօնէն առաջ եւրոպական լրագիրներն անգամ սկսան առնել, ի շարս որոց էր Տիֆլիսի Էփ Կարբել թաղանը, որ Օստիական այցելութիւնները բարձրակի կրօնական Ժողովրդական գումարով կը նկարագրէր :

Սակայն արի տես տշտարհիս բանը, որ մինչդեռ Սիօնի յոգեւածը վերտոնի տպագրութեան կ'արժանանայ Սիօնի գումարի մէջ, միւս կողմէն եւս Սիօնի օրաթիւքի մէջ երկարատեւութեամբ ընդգրկուած թեան կ'ենթարկուի այլաւորապէս մեկնութեան և ծեփաբանութեան առարկայ դառնալով : Բայց ով չը գիտէր, որ անհիմն փաստաբանութեան, սքոլաստիքական աթիթով խաժրած տրամաբանութեան և պատմական անտուգութեան աւազդ պոյ կանգնած գրաւոր շէնքի կործանող մի վազահաւ է : Ով չը գիտէր, որ ճշմարտութեան մեղմիկ շունչ մի բաւական է աստութեան անագին տմրոցներ կործանելու :

Փորձենք ուրեմն և տեսնենք :

Մեզ կը պատասխանուի Սիօնի օրաթերթին մէջ (Թիւ 209) որ բոլոր լրագիրները գտնութեամբ խօսած են Օստիական այցելութեամբ յազուած միութեան խնդրոյն վրայ, իսկ Սիօնի խմբագրութիւնը նախախտողութեամբ և ի յաւելումսդ սրբի : Սինչեւս մենք, թողունք միւս պարբերականները, նոյն իսկ Սիօնի մէջ ակնհայտ չեղջիւղութիւն կը նշմարեմք, վասն զի (Օրաթերթի 210 թուոյն մի երեսին վրայ Սիօնի գէմ գրուած պատասխանը կը հրատարակուի, (յորում հայկական և յունական միութիւն կը քարոզուի) : իսկ միւս երեսին վրայ՝ Գաղղիական Լեւոնապա լրագրի մի յոգեւածի թարգմանութիւնը : յորում ի մի

ջի այլոց, այս խօսքերը կը կարդանք : « Սիւլմուտը զանոնք (Հայթ) Յունաց հետ շփոթեց՝ ընդհանուր կոչմամբ զանոնք Սիօնի ծէս անուանելով . . . բայց սակայն Հայաստանեայց ծէսն այնչափ տարբեր է յունականէն, որչափ յունականը լատինականէն Հայերը մասնաւոր ցեղի մը կը վերաբերին, իրենց յատուկ կրօնը մը կը դաւանին և այս երկու անջնջելի դրոշմներուն (կրօնի և ազգութեան) շնորհիւ բոլորովն անխառն պահուած են չրջակայ տգիտէն ք » Բայ յայմանէ՛ նոյն իսկ Սիօնի, 218 թուով, Սիօնի գէմ գրուած ընդգրկման խօսքով տպագրութիւնը աւարտելով, յաջորդ թուով անընդմիջ շարունակուի : Իսկ նախկինայն նա մակը կը հրատարակէ, որով անստիպան է կը նշուակուի Յունաց կրօնական միութեան թիւնը : Գիտե՛ք թէ այս եւս այսպէս չը լինէր, միթէ մեր պատասխաննոյն արդոյ հեղինակը, 19րդ դարու անուամբ խօսելով, կարող է ժխտել կարծեաց ազատութիւնը, քոյ Սիօնի և Սիօնի կարեն հաւատարմ պէս ունենալ :

Գանք ուրեմն ուրիշ կէտի :

Մեզ կը պատասխանուի թէ՛ մենք գայլաղիք էն : Օստիական այցելութեանց վրայ, այն ինչ ընդհանառակն անանապիս Գիտող ամբողջ խաղերու կոյ և յոյն հասարակութիւնը աւարտուցեր է : Եւ զորով որ ուրախութիւնը կարող է առգեօք մեզ նախատեսել փաստ լինիլ, կը հարցնենք մեր փաստաբանոց բարեկաւ մին : Սիօնի շէնք ճանաչելու մեր ժողովուրդը, որ շատ անգամ բարեկենդանի այլանդակ դիմակաւոր խաղերու համար ևս կը համախմբի և կ'ուրախանայ, մինչդեռ առաւել լաւ հարկուոր էր յոյն վուրդը, եթէ իւր ինքապաշտ և ողջապաշտ վարկեանը իմանար, և իւր բարեկե-

ցուծեան աղբիւրը ճանաչէր, իւր աշխատանքը թողած՝ պարագայը ութ չէր թափառիր հրապարակներու մէջ՝ յայտնուողը, կրօնք, եթէ իւր ազգաշինութեան խորհուրդը հասկնար, Օստիական այցելութեանց փոխարէն՝ կը համախմբէր իւր աղբային խառնաշփոթ վիճակի վրայ խորհելու և իւր սերունդի ապագային բարւոյնքը:

Հետեւապէս, հայ եւ այն թաղերու հասարակութիւնը ուրախացեր է, թէ չէ՝ ուրախացեր, այդ յառաջներու թիւեր կարող չէ մեր ժողովուրդը համարուիլ Վիսի նախընթաց գիտաշխատեանը, թաղերը ուրեմն ժողովրդի նշանաւորակեաց ուրախութիւնը և այժմեան ողբը հայ աղջկան և կնոջ յունակեան կրկնավարութեան վրայ և մենք մեր խօսքը շարունակենք:

Վիսի դէմուղբուած ընդգիծման ստեղծմէջ քանի մի խոշոր զոհարարութիւններ եւս կը կարգանք: Որպէս թէ Վիսի խմբագրութիւնը ինքիւնքի որ եկեղեցիներու քառանկի իրարու դէմ մղանքնապէս փոքր ըլլան. որպէս թէ կը հրաւիրէ նա եկեղեցական վարչութիւնը՝ ոչ միայն իրարով և յանդիմանութեամբ, այլ բանադրանայ և անախճայի խնամակերպ զաղել փարբոսիւնը:

Ինքեղեցողք արդէն կարգացած են և կարեն կարգաւ և տեսնել, որ Վիսի յոգեւածայն մէջ մեր արդոյ ընդգիծման տիրապետման միջոցաւ թեան խանձը չը կայ և ոչ այն ինքնահար բաւերը, զորս յառաջ կը բերէ: Ինքեղեցողք գիտեն նմանապէս, որ կարկառուն զոհարարութիւնները, թիւր հետեւութիւններ հանելը և ծակ մարգարէութիւնները, բանաքննութեան Որբոյնքային ասպարէզին մէջ, դատարարութեամբ են իրեւանաւոր միջոցներ, որ գործադրողի ապարանքութիւնը կ'ապացուցանեն, քան թէ քննու-

թեան առնուած նիւթոյն ցոյց կը պահեցնեն:

Վիսի, որ կը սիրէ և կը պաշտէ իւր եկեղեցւոյ ներաշնչութիւն սկզբունքը, կը զարմանար ընդ հակառակն, երբ կը գիտէր հեռուէն, որ Օստիական այցելութեանց պատճառաւ այնպիսի բանախօսութիւններ կը լինին, որ կարծես թէ եկեղեցւոյնց ցոյցները փակուած էին և նոր կը բացուին, այն ինչ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ դուռը միշտ բաց տեսած էր օտարաց առջև: Վիսի, որ նախանձախօս իրէ եկեղեցւոյ մեծփայլութեան, կը զարմանար թէ՛ ինչո՞ք աշխարհաբարոյն այցելութիւնները աղօթականութեանց մէջ կը փառարարին, մինչդեռ այդ մասին յատուկ թաղական տուններ, առաջնորդարարներ և պատրիարքարարներ կան: Վիսի, որ փափաքելով կը փափաքի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Վարչական արթնութեանը և պարտականարութեանը, աղբարարութիւն կընէր, որ եկեղեցական Վարչութեան իրաւունքը պաշտպանուի և յարգուի. և ոչ թէ ըստ անձնիշխան կամայ նորաձեւութիւններ կատարուին և անիշխանութիւնը խաղաղ փրկապետութիւնը՝ ազնւագոյնս հետեւանքներ և եկեղեցական կան ազաւազաւ մնին յառաջ բերէ:

Նորաձեւութիւններէ զոչաւոր ենել և եկեղեցական Վարչութիւնը յարթութիւն և յիշատակութիւն հրաւիրելը չը նշանակէր եկեղեցւոյ գոյնը փակել և բանադրանք ու անախճայ քարոզել. հետեւապէս ինքնահար են մեր արդոյ ընդգիծման տիրապետութիւնները, Վայց այս միայն կուզէինք իմանալ թէ՛ Օստիական նորաձեւ այցելութիւնը, զոր Յուսոյ նկատմամբ կը պաշտպանէ մեր բարեկամը, պիտի պաշտպանէ:

արդեօք նոյնը Հռովմէականաց եւ Ռո-
ղոքականաց նկատմամբ, որոյ մէջ
մեր Ազգի հասուածները կը գրու-
նուին, Պիտի պաշտպանէ՞ երդեօք, եւ
թէ Հայոց եկեղեցականքը, ոչ միայն
Պօղոս քանի մի թաղերուն մէջ եւ մի
այն Յունաց հետ, այլ առհասարակ
ամեն տեղ եւ ամեն քրիստոնէայ դը-
րացեաց հետ՝ սկսին Օտարական նո-
րածեալ այցելութեանց նման այցելու-
թիւններ կատարել, Պիտի պաշտպա-
նէ արդեօք, եթէ յամենուստէք միու-
թեանական աղաղակները յաճախին
ոչ միայն Յունական, այլ նա եւ Հը-
ռովմէական եւ Ռողոքական եկեղե-
ցեաց նկատմամբ։ Այս մասին տա-
րակոյս ունինք ստորոտական պատաս-
խան ստանալու, որովհետեւ մեր բա-
րեկամի յօգուածի պարունակութե-
նէն կերեւի, (ինչպէս վերջը պիտի
տեսնենք) որ իւր ներառմանութեան
եւ միութեան բռնն եռանդին յոր-
ձանքը մինչեւ յունական եկեղեցին
միայն կը հասնի եւ այն տեղ կեղերի,
իսկ այս միութենէն արտաքոյ գտույց
անտթեմայի շանթերու որոտումներ
լուին, քան թէ իւր ջատագոված
այցելութեան սիրոյ աղաղակները։
Իսկ իսկ այս կէտն է ահա, որ տեղի
տուած էր մեզ Օտարական նորածն
այցելութեանց մէջ միակերպութեան եւ
րեւոյթներ նշմարել եւ ոչ միութեան,
վասն զի քրիստոնէական միութիւնը
ընդհանուր է եւ համատարած ամեն
ճշմարիտ հաւատացելոց նկատմամբ։
Այսին դի, նորածն աղաղակներու կա-
րօտութիւն չը կայ, քանի որ Հայա-
տանեաց եկեղեցին երկար դարերէն ի
վեր կը հռչակէ այս հոգեւոր միութիւ-
նը, ամեն ազգիւր յօրհնութիւն կոչելով
Արարչին արարածոյ, «Արեւելոյ
մինչ ի մուտս, ի Հիւսիսոյ եւ ի Հա-
րաւոյ, ամենայն ազգ եւ աղինք յօրհ-
նութիւն նոր օրհնեցէք զԱրարչին
արարածոյ, որ ծագեաց զոյս արեւա-
կան այսօր յաշխարհ, եւ այն ու։

Թողունք այս եւ գանք նկատելու
մեր արգոյ ընդգիմախօսի պատմական
թիւր հետեւութիւնները, որոնք ճար-
պիկ վարպետութեամբ խաժամուծի
աչքը մոխիր փշելու համար ի կիր առ-
նուած են, քան թէ Սիօնի նախնիքաց
յօգուածին պատասխանելու։

Չը կամենալով մեր ընթերցողները
ձանձրացնել եւ մի առ մի թուել մեր
նախնիքաց յօգուածոյն մէջ այն պատ-
մական աղէտալի անցքերը, որ Յու-
նաց կողմէն հասած է մեր Հայոց ազ-
գին եւ եկեղեցւոյն՝ յունական միու-
թիւնը մերժուելուն պատճառաւ, ք-
րած էինք համառօտիւ այս տղերքը,

«Այրոր այն ամեն գժուութիւնները,
վէճերը եւ տագնապները մեր աչքի
առջեւ կը ներկայացնենք, զորս յունա-
կան եկեղեցւոյ միութիւն քարոզող զա-
ւախիլը յարուցեր են Հայաստանեայց
եկեղեցւոյ դէմ, երբոր այն ամեն վը-
նանները կը պատկերայնենք մեզ, զոր
Հոյնք հասուցած են Հայոց ազգին
իրենց բրազած միութիւնը մերժուե-
լուն պատճառաւ, կը սոսկանք, կը
զարհուրինք եւ միանգամայն կը ստիպ-
ուինք ասել, որ եթէ եկեղեցական
պատմութեան մէջ քրիստոնէութե-
նախատինք բերող դէպքեր կան, նո-
յա առաջինն կարէ համարուիլ Յու-
նաց կողմէն միութեան ինդոյն առ-
թիւ Հայոց ազգին հասած դարաւոր
փնտները։ Այսպէս այնչափ ահուկի են
եկեղեցական պատմութեան մէջ, որ
չափ հաւատարմութեան (էնքիզե-
սիօնի) անտի — քրիստոնէական դէպ-
քերը ու։

Այն խօսքերու մէջ չտալագոնացու-
թիւն չը կայ, վասն զի այս մասին վը-
կայ ունիմք մեր բոլոր պատմադէպները,

ապագայի անձները և անտիպները, յուրոյ իւրաքանչիւրէն եթէ գէթ քանի մի առող առնելու լինինք, մի մեծա հատոր գիրք կը կազմուի: Սեր առածները կարող են ստուգել մեր բառագէտ և հարցասէր ազգակիցքը, և նոյն ինքն մեր ընդդիմախօս բարեկամը, եթէ, Չամկեան պատմութեան միակողմանի հորիզոնէն արտաքուս, աշխատի ընթերցատիրել մեր ազգային պատմագրոյ բնագիրները: Սակայն կը զորմանանք, որ մեր բարեկամը, ոչ միայն ընդդէմ աշխարհածանութեան պատմական իրողութեանց, այլ և ընդդէմ օւղիղ բանի, մեր համառոտախօսութենէն օգուտ քաղելու փորձ փորձելով, հետեւեցուցած է, որպէս թէ մեր ակնարկած (Յունական եկեղեցւոյ միութիւն քարոզող զաւակներ են Ներսէս Շնորհալին, Գրիգոր Տղան, և կամ Ներսէսեանք և Գրիգորեանք) (Տես Սատիս (Օրաթերթ, թիւ 211): Այս հետեւութիւնը այնչափ թիւր է և հակառակ օրինաց բանաբնութեան, որ բոլոր հայերէն կարդացողներու մէջ կարծեմք թէ՛ միայն մեր արգել ընդդիմախօսն է, որ սոյն օրինակ եզրակացուածի կը տեսնէ մեր գրած տողերու շարադասութեան և ուղւոյն մէջ: Բայց թէ ինչու Յունական եկեղեցւոյ զաւակներ ասելով՝ Ներսէս Շնորհալի և Գրիգոր Տղայ կը հասկնայ մեր բարեկամը, այդ զաւակները յետոյ կը պարզաբանենք, իսկ այժմ հարկ կը հանարինք յունական եկեղեցւոյ միութիւն քարոզող զաւակներէ գէթ մի քանի խոսքերը նը շանակել գարական կարգաւ, որ մեր բարեկամի տարակոյսը փորձաւ:

Յունական եկեղեցւոյ զաւակ կը հասկնանք մենք Սօրիկ կայսրը, որ ժողով կը գումարէ Պօլսոյ մէջ երկուց եկեղեցեաց միութեան համար, և երբ Հայ եպիսկոպոսները կը մերժեն

նորա միաբարական առաջարկութիւնքը, Յովհաննէս մէկը հակաթու կաթողիկոս կը նստուցանէ Յունաց բաժնի Հայոց փայ և երկպառակութեան հուրը կը բորբոքէ:

Յունական եկեղեցւոյ զաւակ կը հասկնանք Հերակլ կայսրը, որ ժողով կը գումարէ Իկարին, զորաբանակի ահարկութեամբ Հայաստանեայց եկեղեցին յունականին հետ միակերպելու համար, և սակայն միայն Վրդ կաթողիկոսը իւր կողմը կը շահի, և այն եւս պարգեւական կարուածներով:

Յունական եկեղեցւոյ զաւակ կը հասկնանք Կոստանդին կայսրը, որ յառաջ զորաբանակ կը կայուցանէ Հայաստանի մէջ, որպէս զի զինու զօրութեամբ Հայերը յունական ծիսից և արարողութեանց վարժեցնեն, որով զարհուրելի մոլեռանդութիւններ կը գործուին, և կայսրը փոխանակ ինքզինքը յանդիմանելու, սպառնալից նախադասեց հրովարտակ կը գրէ առ հայրապետ Հայոց Ներսէս Շինող:

Յունական եկեղեցւոյ զաւակ կը հասկնանք Փոտ պատրիարքը, որ միաբարութեան տենչով վառուած՝ նեղել կ'ուտայ Յունաց բաժնի Հայերը, Օսթրիայի կաթողիկոսութեան ժամանակ և Սահան յոյն եպիսկոպոսը Հայաստան կը դրէ՝ հեղինակական ճարտարամտութեամբ Հայերը ի յունականութիւն սրտալու, և սակայն Վշոտ իշխանաց իշխանի տա փոս գըրած թուղթը ի գերեւ կը հանէ միարարութեան ջանքը:

Յունական եկեղեցւոյ զաւակ կը հասկնանք Կոստանդին Պերվեռիսթէն կայսրը, որ մինչ Հայք Հագարացիներէն նեղուելով՝ քրիստոնէական օգնութիւն կը խնդրեն, նա՛ մեր Յովհաննէս պատմաբան կաթողիկոսը Պօլս կը կոչէ, որ նախ միութեան

«Յոյժք էր հաւանին Հայոց, և մինչ
գեռ երկուց եկեղեցեաց հոգեւոր
միութիւնը փութեւնաւորաւ փայ էր :
Շնորհալին և յետոյ Սանտէլ կայսր
կը մեռնին և ներքին ու արտաքին քաղաքական
արկածներ, արտեմով լեցուն է այն
ատենուան պատմութիւնը՝ վերայ
գալով ամեն բուն մոռացութեան
մէջ կը թողուն ու և միութեան խնդրոյ
յուզումն միայն Շնորհալու ատեն
ուան պատմութեան մէջ տեսնելով,
կը շարունակէ . «Սյո է երկուց եկեղեցեաց
միութեան պատմութիւնը սոսաբոյս
միութիւն մ'էր, որուն հաւանեցան հայոց
ամենին ընտիր և ուղիւստ հայրապետներէն
մէկ բանին, ինչպէս Ներսէս Շնորհալին,
Սիրիգոր Տղայ, Վարդանային և գրեթէ
ազգին լեւոնիւնը, ինչպէս կը վկայէ
Ստեփանոս Վապնեան ((Սրբեւան))
. . . (տես . Ստեփան թիւ 218) ու :

Հարկ չ'ենք համարիր երկարորէն
բացատրել, որ միութեան պատմութիւնը
միայն Ներսէս Շնորհալու ժառանգին
մերածելով կամ կատարեալ աշխատակարար
միութեան է և կամ պատմական
թանձր աղիւստութիւն : Վասն զի,
միութեան խնդիրը յազում է (ի հարկէ
միշտ (Յունաց կողմէն) Ներսէս Շնորհալին
եօթն դար յառաջ, Նարեկէնի կաթողիկոսութեան
ժամանակ, 491 թուականին, և տեսած է
մինչև մեր օրերը, երբեմն զայրանալով և
երբեմն մեղմանալով : Հարկ չ'ենք համարիր
երկարորէն պատմել, որ մինչեւ Ներսէս
Շնորհալին այդ միութեան անաշխարհ
միութիւնը ոչ միայն ազգային բազմամիւս
ժողովներով այլ և համարէն Հայոց ազգէն
միշտ մերժուած է, ինչպէս կը վկայեն
Սոփոն Կաղանկատեան, (Յովհաննէս
Կաթողիկոս, Ղեւոնդ, Թովմայ Նորունի, Նազիկ,
Ստեփանոս Սրբեւան, Ստեփան

Վապնեան, Ստեփանեան և այլ բազմա-
զում) : Հարկ չ'ենք համարիր երկարա-
դատում լինել այս յայտնի իրողութեան
մասին, այդ միայն կամփք նկատել, թէ
մինչ օրմէք ունին մեր ընդդիմախօս
բարեկամի խօսքերը, որ Հայաստանեայց
եկեղեցւոյ եօթնադարեան պատմութեան
միայն մեզմէի քայլերով սահելով՝ կը
ջանայ պարզամիտները համոզել
տեսելով թէ յունաց պահանջները
միայն միայն լինէր, այլ միայն լինէր
Շնորհալու ժամանակ միայն լինէր
բունայն ինչ էր, և ինչ ևս չ'էր : Եւ
հայրապետներէն մէկ բանին, և գրեթէ
ազգին լեւոնիւնը :

Ս'էր բարեկամի պատմական թիւր
հետեւութիւնները մերժելու համար՝
կը պարտաւորինք անել, որ յունաց պահանջ
ոչ միայն ծիսական միակերպութիւն
էր, այլ տպագրութեան բարձունքն
Հայաստանեայց հայրապետութեան
Ներսէս Շնորհալին ոչ միայն համա-
միտ գտնուած չէ միակերպութեան,
այլ երկար թղթերով պաշտպանած է
իւր տգիտին եկեղեցւոյ անանդուն
թիւնը : Վրդին լրտ թիւնը ոչ միայն
հաւանութիւն ցուցած չէ միութեան,
այլ և բողոքներով մերժած է : Սյո
իրողութիւնը սպառնալից համար
բաւական է միայն քննել թէ ինչ
բաներ էին (Յունաց առաջարկութիւն
ները, թէ թղթով և թէ զանազան ժողովներու
միջնորդութեանց մէջ) : Բաւական է
միայն, առանց շուշաւ կանչումն
ստեփանութեան, ուսումնասիրել
Շնորհալու իշխանական իշխելը, թէ
մինչ պարունակութիւն ունին, և միայն
գամայն մի սուր նայուածքով զիտել
թէ Հայոց մինչ ստեփանով կը պաշտե-
ին, երբ յունական միութեան խնդիր
կը յազում էր :

Յունաց առաջարկութիւնները և
որոնք առաջ առնել բազմամիւս էին :

Վերսեւ Շորհալու ժամանակ կը գտնենք միայն ինն հատ, որք գրէ թէ բոլորն եւս՝ ոչ թէ հագեւոր մի ութեան կը վերադերին և այլ ծիսական միակերպութեան և իններորդն ակներեւ Հայաստանեայց հայրապետութեան բարձումը կ'ամփոփէ իւր մէջ, ըստ որում ընդդէմ առաքելական սովորութեան և տգիտին ընտրութեան կաթողիկոսին Հայոց կ'առաջարկուի և՛ Վր. և ընդունիցիք զյառաջարկութիւն կաթողիկոսին միայն Ինքապետին Հոռոմոյ և՛ իւր սցո առաջարկութիւնը նոր չէր, այլ դարերով կրկնուած և վասն զի (Յոյք չէին ընդունէր Հայոց հայրապետական աթոռոյ առաքելականութիւնը և այլ կը պահանջէին որ արքիւսար հպատակի կաթողիկոսն Յունաց կայսերն և Պատրիարքին ։

« Երբ որ է ձեր աթոռն, (կը հարցնէին Յոյք և Հերակլեան որով գումարուած կարնոյ ժողովոյն մէջ), և պատրիարքն, ընդ որով դասեալ է արքայակապտան, և այլն և կամ ցուցէք զներն, և կամ թէ ոչ ունիք հապառ գեցէք միումն ի չորից աթոռոցս, ու պա. թէ ոչ կասարեալ հերձուածող էք՝ և թերի յամենայն շարհա առաւածայիս և () քիւլա ։ (Յունաց Պատրիարքին չը հնազանդիլը՝ և ծիսական անմիակերպութիւն պահպանելը կը նշանակէր անային ամեն շորհքներէ թերի լինիլ ։ Եւս էր յունական միութեան բուն հաղին և է մինչեւ ցայսօր, ինչպէս որ ներկայ ժամանակիս կրկնամկրտութիւնները կը վերադարձնէ, որով մկրտուածները նոր ի նորոյ առաւածային շորհք կրտսնան ըստ յունական հասկացողութեան և Աւրեմի Բնչ հիման վրայ կը պնդէ մեր բարեկամը թէ Յունաց պահանջած միութիւնը միակերպութիւն չէր ։ Դանք այժմ Վերսեւ Շորհալու վր-

րայէն մեր արգոյ ընդդիմաբանք բարդած միարարական թշնամանքները որբեալ ։

Վերսեւ Շորհալու և Վրիգոր Տղան, յունական միութեան նկատմամբ և բուն պահանջման ենթարկուած պատմական անձինք են, և ոչ երբէք ինքնին հետամուտք միութեան ։ Վերսեւ Շորհալու դատանաբանական գիր կը պահանջէին (Յոյք և վիճաւոր պատգամաւորներ կը զրկէին ինչպէս Թէորիանէ և այլք, և առաւ աւաճաշորհ Հայրապետ կրտսրութիւնը թէ մէկ, այլ քանի մի անգամ գրով ծանուցանել Հայաստանեայց և կեղեցւոյ վարդապետութիւնը, ըստ ամենայնի պատկառ կողով տգիտին ծիսից և աւանդութեանց ։ Երայեւ քանիցս անգամ՝ դաւանապիր կը պահանջէին Վրիգոր Տղայէն և ժողով գումարել կրտսրութիւն և նա գումարելով՝ դարձեալ համառօտ վարդապետութեան թու զթ կը գրէ ։ Շորհալու դարձները յիշեցնելով և ահա այս յուզման մէջ կ'ընդհատին ինդիքները, առանց վերջնական որոշման, վասն զի միակերպական առաջարկութիւններէն և ոչ մէկն կ'ընդունուի Հայոց կողմէն ։ Վերսեւ Շորհալու և Վրիգոր Տղան, որչափ որ իրենց կողմէն վարդապետական ոգւով վառուած էին, միւս կողմէն եւս քաջ կը ճանաչէին Յունաց պահանջած միութեան սեւ գաղտնիքը, և այս էր պատճառն որ միշտ ի կամս տգիտի կը ձգէին, իսկ Վերսեւ Լուսինայից և Լուսինայից տառնաբանութիւնը, ոչ թէ միակերպական սահմանափակ յայտարարութիւն էր, այլ մեծ մատամբ հոգաբարիստնական համատարած սիրոյն, որ կերպով մի յոյժ դիմաւոր էր յունական մոլեռանդութեան, թեպէտև Հայք՝ (ստեղծովոր Յոյք այս ընդ-

հարաւոր մեքանիկական շարժումներով (այսինքն՝ միակերպութեամբ, աստիճանով սեւեռացողով) կատարածանայ Էներժարական գնային ինքնիշխանութեամբ, որ աստիճանագրաւ ապա իւր ամենը արգելադրելու աշխատող Նշանի առջեւ և Նշանի միջոցով, որ Յունաց պահանջած միակերպութեան գաղափարը յայտնի էր նոյն իսկ մեր քննդիմաստ քարեկամի ակնարկած հայրապետներուն և կարծեմք թէ մեր քարեկամի անտեղի փաստաբանութիւնը հերքելու համար՝ բազանէն միայն Նիքոն Դորհապետադաւախութեան հետեւեալ խօսքերը յառաջ բերել, որով յունական ոգին կը պատկերացնէ ասելով. «Օր մինչ յաւաքն յայն հասեալ, Հայոց հովուացն վախճանեալ, առն Պետրոսի (Սեբաստիոն Գեորգիոս կաթողիկոսի) լինիլ ոչ թող առեալ, զի անտեղեւնի ասեն, լեալ, լիցին ի կրօնս մեր գար ձեալ ու»:

Իսկ մեր քարեկամի այն խօսքերը, որոն գաղով, որով կը պնդէ՝ թէ յունական միակերպութեան հաւանեցաւ գրեթէ ազգին ընդհանր, և Չարեանէն խաբուելով վկայ կը կոչէ Ստեփաննոս (Ս) բերեան պատմագիրը, նոյն խօսքերը մի կատարեալ թշնամանք կը համարինք ազգին գէմ և նոյն իսկ յիշեալ պատմագրին մէջ բոլորովն ներհակը կը կարդանք. «Սան զի, Նիքիկոսի մէջ յազուած խնդիրը սոյնչափ կը վերջով Նիքիկոսեան Հայերը (որոնք հարկաբազմապատիկ առաւել էին քան Նիքիկոսը) որ գգուշաւորութեան սաստիկ գիր կը գրեն Նիքիկոս Նաւարդեցի կաթողիկոսին, և յիշեցնելով Հայոց ազգային տասն նախկին ժողովները ընդդէմ Նիքիկոսեան կողմէն»:

Թեան Կաթողիկոսի ճիշդ փոխարին միակերպութեան) կասեն, Եւրոպ. ազմենայն հալը և սիւնհոպոսք մեծաքննութեամբ մայրեցին զեկեղեցին, Հայոց յամենայն քանապան որոմանց, և զսահման հաւատոյ և զկորդ եկեղեցւոյ անխախտելի կրտաւորութեան մեզ. Սան որոյ պարտեալ ամենայն հպատակութեամբ պինդ ունել զայս սահման առանց յաւելման և պակասութեան և ի միշտ ընթերցումը զնոյն գրեալն և նովմը վարիլ և վարել զեկեղեցին Հայոց ի դաւանութիւն հաւատոյ և ի կարգ ածելի և ի սահման կենդանորար խորհրդոյն և զոր ամենեւին մայրեցին յամենայն անպատեհ խառնածոց. Եւրոպ. թէ տեղի ինչ կամ արակատար կամք մեծանել զեկեղեցին մեր, զոր ոչ անխմբ ի հարցն և և թէ թագաւորական ստաւիս (բանի միջամտութեամբ քառնայ) պատժէր զմեզ, մեք պատարասեմք ի տանջման, յարորտ և ի բանալի ի մահ և ի մեռանել ի վերոյ, սուրբ և առաքելական հարցն առանգից ու»:

Եթէ այնօրինակ բաղձադիմի վրայ կայութիւնք և ոչ չունենայինք մեր առջեւ, եթէ Հայոց բարր պատմագրական յիշատակարանները հոյ մասնաբաժնի լինէին (ինչպէս կը հաւատանք որ շատերը արգէն մատնուած են թըշնամեաց ձեռքով), եթէ ամենեւին դաւաճող փաստեր չունենայինք, մեր քննդիմաստ քարեկամի առաջները հերքելու համար՝ միայն մեր ազգի եւ եկեղեցւոյ յունականութենէ անխառն վիճակը նկատելով՝ գարձեալ ամենայն համարձակութեամբ կարող էինք պնդել, որ Հայք յունական միակերպութեան երբեք հաւանութիւն չուր ցած չեն և վասն զի եթէ հաւանութիւն ցուցած լինէին, անշուշտ միայն ցած եւ միակերպութեամբ կը լինէին:

ինչպէս Հայ և Հռոմէոսը ։ մինչդեռ այսօր բոլորովն ներհակն կրտսննեք Լաթոնմբ թէ՛ այս պատմական կենդանի երեւոյթը միայն բառական է մեր արդիւնդ ընդդիմախօսի բոլոր կարկաստն փաստաբանութիւնները յօգս ցնդել ։ Սուտի կը խնդրենք մեր բարեկամն , որ այսչափ չքրքանի յունական մութիւնը պաշտպանելու և վասն զի իւր ծայրայեղ պաշտպանութեամբ՝ առ զի կ'ուսայ մեզ վերստին հաստատել , որ Սատկական այցելութեանց քողոյն տակ միակերպական գաղտնիքներ կը ծածկուէին ։ քան թէ քրիստոնէական սիրոյ պարզ յայտարարութիւններ , ինչպէս ինքը կ'ուզէ հաւատայնել ։ Սպին զի Կերսեսեանց և Կրիգորեանց ժամանակի պատմութիւնը նոյն ընդայլ մեկնութեամբ յառաջ բերել և Տուտերդեանց գէմ՝ թշնամանքներ արեղոյ և ուրիշ բան չ'են եւթմաղրեր ։ եթէ ոչ յունական նոր Բաբելոնիան բազմաք մը , ըստ որում Լամբրոսացու թղթերէն կ'իմանանք , որ Տուտերդեանց յազմունքը միակերպութեան գէմ էր և գուցէ այս է պատճառն , որ նոցա գրուածքը թշնամեանց շնորհիւ յաւիտենական կորստեան մատուած են ։

Մեր արդիւն ընդդիմախօսի կարծեցեալ պատասխանագրութեան մէջ կէտ մի ևս կայ , զոր չենք ուզեր առանց զիտողութեան թողուլ ։ Մեր բարեկամը Սիօնի նախընթաց յօդուածոյն մէջ եղած Բարդ , Բարդոմիւն և Բարդոմիւն բառերը առիթ բռնելով՝ երկու բօրէն պատմած է Սահիթորաց պատմութիւնը , զոր իրմէն թելու ամենեւին կարատութիւն չ'ունենին ։ Մեր բարեկամը այս ձանձրացուցիչ պատմութիւնը կրկնելով՝ երկու նպատակ ունեցած է , այն է , նախ՝ հասկոցնել մեզ , երբ թէ վրիպած ենք նոյն բա

ռերը յունական մութ թեան նկատմամբ արժագրելով և երկրորդ՝ իւր թէ հաղթականանութիւնը և բողբոսկու նութիւնը միայն կրճակած Բաբելոնիան տարր կը պարունակեն իրենց մէջ եւս ոչ յունականութիւնը ։ Սակայն թող ներաւի մեզ առել , որ մեր բարեկամի ըրածը՝ առնայն ջանք է եւ ունեցուած փաստակ ։ Սակայն , Բարդոմիւն և Բարդոմիւն բառերը մենք ընդհանուր առմամբ արժագրած ենք ։ Սակայն առ մեն եկեղեցի , որ ուրիշ եկեղեցեաց զաւակները կը բաժնէ եւ իրեն մէջ կ'ընկղմէ , քարոզելով կամ վերստին մը կրտելով , միարարութեան և միակերպութեան և կողմնէր կը պաշտէ ։ Սակարարութեան նկատմամբ՝ հաղթական , բողբոսկան և յունական եկեղեցեաց մէջ եղած ատարբերութիւնը միայն այս է , որ առաջին երկուսի կողմէն Սիարմիւն եղած են վարդապետներ եւ հասարակ քարոզիչներ , իսկ երրորդին կողմէն՝ Կայսերներ և Վասիլարքներ , ըստ որում , յունական միարարութեան մէջ մեծ գեր խաղացողը միշտ եղած է քաղաքականութիւնը ։

Սիբլաւորելով մեր Հերոնի կը պարտաւորինք քանի մի խօսք եւս առնել , լը յաւ ինք , որ Վելիկիթաշի հայանհասներէն ումանք , առանց իրենց անունը և անունարկութիւնը նշանրիլու մեր նախընթաց յօդուածոյն մէջ վարդապար վերադարձած են և ապեւրութեամբ յազուած Սիօնի խմբագրութեան գէմ ։ որ իրենց մայրենի եկեղեցեաց իրական շահը կը պաշտպանէ ։ լը ցաւ ինք , որ մեր եղբարրը փոխանակ՝ մութիւնը իրենց գերդաստանի , իրենց ազգի և եկեղեցեաց անդամաց մէջ փնտրելու , հեռաւատեղերու , մէջ կը փնտրեն ։ լը ցաւ ինք , որ մեր գէմ յունական վնասարեւ մութիւնը պաշտպանողը հայ մ'է ։ Երբ

Օգտցի որ առանց խաչի
 Ղշմարտութեան սէր չը կայ,
 Ինչ կանգնեալն ընկած աղբի
 Ոչ կենոք, ոչ լոյս մշտակայ ։
 Օգտցի որ խաչեալն Ըստուք
 Սիրոյ համար խաչ շարկեց ։
 Սարգեանց սիրով խաչը գրկած՝
 Խաչ վեր առնուլ քարոզեց ։
 Օգտցի որ խաչ կայ պատրաստ
 Ըմեն մարդու առաջին,
 Ով կը ցանկայ ընիլ զգաստ,
 Գնալ զհետ մեր Փրկչին ։
 Օգտցի որ ես էլ ունիմ
 Իմ յատուկ խաչն աշխարհ,
 Որ անարտու նշ պիտի տանեմ՝ Քուժի
 Սիրով ամեն դիպուածքում ։
 Խաչ կայ մարդու ն իր կրքերից,
 Խաչ ամեն տեղ, ամեն ժամ,
 Խաչ կայ անբուն ստիկներից,
 Դաւ, հալածանք յարածամ ։
 Խաչ կայ կենաց աղէտներից՝
 Խաչ բնական դիւրատար,
 Խաչ կայ մատնիչ Յուզաններից՝
 Խաչ՝ զժուարին, ծանրատար
 Խաչ կայ անմիտ տգէտներից՝
 Իմաստասէր հոնձուրին ։
 Խաչ կայ աշխարհ արշաղաններից՝
 Ըշխարհի հետ մրցողին ։
 Խաչ կայ խաւար յամառներից
 Ի յոս որմնող մտքերին ։
 Խաչ բարբարոս իշխողներից՝
 Գերութեան լուծ ատողին ։
 Խաչ կայ անշարժ թող վատերից
 Յառաջագէտ ձգտողին ։
 Խաչ կայ մարդ կործիններից՝
 Ղշմարտուէր դիւրացին ։
 Խաչ կայ նենգժոտ խորգախններից՝
 Պարզ և ազիզ սրտերին ։
 Խաչ կայ ոտքուկ օգիններից՝
 Պարզ իրաւունք ինձգողին ։
 Օգտցի որ, էս քան խաչերն
 Էն խաչի մօտ ոչինչ են ։
 Որ մարգասէր գթօտ Տէրն ։

Իարձաւ իր առն հեղորէն ։
 Եւ սիրոյ անհուն նշան ։
 Խաչեալն Սէր գլխովին,
 Սիրով իր խաչ բարձողին ։
 Օգտցի որ Փրկչի խաչն էր,
 Ար օգնական ինձ կուէց ։
 Երբոր մայրս հեղ սրգեսէր ։
 Խաչ օգնեալ ինչ, դաս առեց ։
 Բանի քանի նեղութիւններ,
 Ար իմ առջեւ գուրս եկան ։
 Սիրտ բերի մօրս պատուէր
 Կրկնի խաչն օգնական ։
 Բանի քանի հեշտութիւններ ։
 Ար ես ինձէն գրկեցի ։
 Թափեցի յորդ արտասուքներս
 Խաչ օգնեալ ինչ, գուէցի ։
 Վիշառ փստնգ փարստեցան,
 Օգտցի մեծ սիրովսէր ։
 Բուք փոթորիկ կռտակեցան,
 Ընցի մեջէն անխաղաղ ։
 Օրհնութեք գերեզմանը ։
 Որդէնեամ մայր գթութ ։
 Ար դու խաչի փրկարոր դասն
 Ուտեցիր ինձ համառօտ ։
 Թե որ մանտ կ'ծարձ հասակեա
 Խաչի սէրն չ'աղգէիր ։
 Ի՞նչպէս պիտի լիւէի ես
 Սրկաց մէջ անվեհէր ։
 Թե որ խաչի անյաղթ ոյժը
 Ինձ յարածամ չ'օրհնէր ։
 Ի՞նչպէս պիտի տանէի ես
 Սուտ անիրաւ զգանքներ ։
 Սայր իմ, դասդ չ'եմ մոռանալ,
 Բանի որ ես կենդան եմ ։
 Եւ լուծեանց մէջ չ'եմ թուլանալ,
 Խաչն ինձ պարծանք կանուաւ ։
 Ուրախութեամբ ես կը տանեմ ինձ
 Ըմեն զրկանք ամեն խաչ ։
 Բանի սիրով ես կը տեսնեմ,
 Փրկչին ի խաչ բարձրացած ։

« ԷՆՏԱՆԵԿԱՆ » ԿԵԱՆՔ

Սարգիստ-Թեան նախամօրը ծնած առաջին զաւակները մի ամենամեծ տղոցէն թիւն աւնեցան՝ իրենց ծնւ զայց վրայ նորա զարգացան մարդկա յին ձեռքերով : Եւ ամեն յառաջա գիտնութիւնները, զորո ծնողք պարտաւոր էին ընել, և այն եւս շատ յամբ կերպով, իրենց զաւակաց պատճառաւ շատ պարագրեցին, վասն զի նոցա ամենափափակ հասակէն առկաւ առաւելաւ ոկտան հաղորդել նոյն յառաջողիմութիւնները ուրախութիւնամբ և հայրական աւ մայրական պարովայնց խնամով : Արեւմն կեղծէն ծնած առաջին զաւակը պարծաւնեւ, Թեան ամենափափակ միջոց մը դպր ձաւ, ուրով և մարդկային աղբը իւր մտքի մշտութիւնը և կրթութիւնը քառացաւ և զոր բեղմնաւորելու համար պարտաւոր է իւր գաղափարները աւանդել յաջորդ սերունդին, ինչպէս հայրերը կ'աւանդեն իրենց որդիներուն :

Սոփիստական վիայութիւնը—Առբը Վիրք առաջին զաւակաց հնգետաւ անամեայ կենաց շրջանին վրայ լուծութեամբ կ'անցնի, և սակայն այս շրջանը ամենահարկաւոր է մարդկային պատմութեան նկատմամբ, և Սոփիստական Վրտաւանդութեան յիշատակարաւ նիւթընդ հառաւմնալ Վրտախնամութեան մեզ շնորհած բանականութիւնը մենք պէտք է լեցնենք :

Տղա մը ծնունդը, անունը, եւ գատնարարութեան պահանջած իր նամը, մարդու գիտութեան փորձաւորութեան և պարտաւորութեան վրայ աւելցուց վե՛ժ արգաստարութիւն մը, զոր պէտք է մեզ մտադրութեամբ նշանակել :

Կրթութիւնը չի պարտաւորութեան

նախամօրը իւր մայրական անհրաժեշտ պարտքը իւր զաւակին ծննդ գետմբ զգաց և ինչպէս հաւանական է, հարկը տրուցուց անոր ծնունդը կրեւրը զգուշութեանները : Սոր զաւակին վրայ ունեցած խնամքը իւր միտքը ձգեց այնպիսի յարմար հագուստով միջոցներ և որոնք մինչեւ այն ժաւանակ անձանթ էին իրեն « Նոյն խնամքները ի պործ դնելու համար հարկ եղած առարկաներուն թիւը շատցու և մայրական սէրն ալ հաւրագետ ըլլալու ճարտարութիւնը ունեցաւ :

Սարգը և կինը մինչեւ այն վայրէկնին միայն ընկերական յարաբերութեան սէրը կը ծանաշէին և քրով հետեւ նորա երկուքը իրարմէ զատ ուրիշի մը վրայ հոգս չունէին, բայց երբ այն առարկան տեսնէ, կամ թէ, ըսեմ, երբ այն զաւակը ունեցան, այն ատեն մի նոր տեսակ բարոյական սէր եւս ծանաշեցին, այն է Սէր հայրական և մայրական : Եւ նոր սիրոյ զգացումը առաջինէն նախապատիւ է և մարդկանց աւելցաւ է նա քրոյրական և մինչեւ առաջինը ըսի հաճութեան եւ ընկեցութեան փոփոխ պիտոյնց վրայ հիմնաւած էր :

Արեւմն այս նոր փորձաւորութեամբ բարձրացան ծնողքները բարոյական նստութեան ամենաբարձր աստիճանի մը վրայ և հան աղնուացան և իւր ծնող զայց այս սէրը, որով հայր և մայր աւանդայն քաղցրութեամբ միացան իրենց զաւակաց խնամց համար, մի նշանաւոր փոփոխութիւն եւս պատճառեց այն յարաբերութեանց մէջ, զոր որ էին մինչեւ այն ատեն, խնամքը, ուրախութիւնը և այն քնքուշ առարկայն, որոյ համար ծնողք ի միասին կը խորհէին և միացուց զանոնք նոր և աւելի քաղցր կապով : Եւ իւր արեւմտեան և արեւելեան

Այս պատճառաւ՝ այր և կին իրա-
րու վրայ բարոյապէս գեղեցիկ գիծ
մը նշմարեցին և իրարու հետ աղիւ-
ն և աւելի քողջը հաղորդակցութիւն
մը սկսեցան : Այրը սկսաւ սիրել
կինը , ոչ միայն իբր կին , այլ իբր
մայր իւր սիրելի որդւոյն , կինը սկսաւ
պատուել և սիրել այրը ոչ միայն որ-
պէս այր , այլ իբր սնուցիչ իւր տղուն :
Նոյն սոսկ զգայական սէրը , զոր յա-
ռաջ մէկը միւսի համար ունէր , պա-
տույ փոխուեցաւ , տրիշ կերպով ը-
սենք , այն արական և իգական սոսկ և
եռական սէրէն : Մոտենալով սիրոյ գեղե-
ցիկ երեւոյթը յառաջ եկաւ :

Այս բարոյական փորձերը աճեցան
ուրիշ տեսակ փորձերով : Տղայք մե-
ծացան և նոցա արտերու մէջ սկսաւ
ստիպաւ առ սակաւ հիւսուել քրն-
քուշ կապ մը , որով և սկսան նոքա
բնականօրէն մէկ զմէկ փնտռել . որով
հետեւ ամեն արարած իր նմանը կը
սիրէ և կը նախապատուէ : Այս նուրբ
և անզգալի կապէն ալ՝ Երգչական սիր-
ձեւացաւ , որնոր ծնողքներուն առա-
ջին փորձ մը եղաւ . քանզի նոքա ի-
րենցմէ զատ ընկերականութեան և
մարդասիրութեան նոր պատկեր մի
ալ քուսան , իրենց մաքուր և իսկական
զգացումը և անոր կենդանի ցոլացու-
մը նշմարեցին իրենց գեռահաս զա-
ւակներուն սրտին մէջ . ինչպէս հայե-
լի մէջ : Մինչեւ այս ատեն , քանի
որ իրենք առանձին էին , անցելոյն և
ներկային մէջ . միայն կ'ապրէին . իսկ
հիմայ հեռաւոր ապագայի մէջն ալ
սկսան զգալ իրենց ապրելու ուրա-
խութիւնը : Երբ տեսան որ զաւակ-
նին չափաւորապէս կը զարգանան ի-
րենց մօտ . նշմարեցին որ այն զաւակ-
ներուն մէջ , իւրաքանչիւր օր , մէկ
մէկ կ'արողութիւն և ընդունակութի-
ւոր փայլի , որոնք ապագայի հեղատես-

սիւ և երծողածպիտ պատկերը կը ներ-
կայացնէին իրենց աչքերու առջեւ ,
պատկեր մը , որ ժամանակին իրենց նը-
ման մարդիկներ պիտի դառնային այս
զաւակները , պատկեր մը որ իրենց
սրտերուն մէջ Յօսայ նոր զգացումը ար-
ծարծեց :

Երբ քիչ անկերջ իշխանութիւն
կը բանայ արդեօք Յօր մարդկութե-
տառեւ :

Երբեմն այն ծնողքները կը վայե-
լէին իւրաքանչիւր զուարճութիւն
միայնակ , մէկ անգամ և այն ալ ներ-
կային մէջ . բայց այժմ Յօր ամեն ա-
ռաջին անգամ վայելած զուարճու-
թիւնները կրկնապատկելով և անոնց
վրայ հազար անգամ քաղցրութիւն
աւելցնելով՝ ապագայի մէջ ալ վայե-
լելու բերկրութիւնը պատճառեց ծը-
նողաց , Եւ երբ այն զաւակները ե-
րիտասարդութեան բուն հասակը հա-
սան , թիւ զգալի զանազանութիւն
կամ փոփոխութիւն մտաւ մարդկա-
յն այն առաջին ընկերութեան մէջ .
Իւրաքանչիւր գաղափարներ զորս ծը-
նողքները կը հազորդէին իրենց զաւակ-
ներուն , անոնց իւրաքանչիւրին մոքի
մէջ սկսան զանազան կերպ տպաւոր-
ուիլ , և ծնողք այս նորաձեւութեամբ
բը կը յափշտակուէին և կը զարմանա-
լին : Այն ատեն կեդանացաւ մտած-
ման շրջանաւորութիւնը , զարգացաւ
բարոյական զգացումը կրթութեամբ ,
ճոխացաւ լեզուն և սկսաւ նկարուիլ
աւելի ճշգրիտ և վայելուչ ձեւով , ո-
քով և յայտնուեցան զգացումները
աւելի նուրբ դարձումներով : Այլ-
սան նաեւ ծնողք իրենց շուրջ , բը-
նութեան մէջ , նոր փորձեր ընել և ի-
րենց այրդէն ծանօթ եղած փորձերը
ի գործ դնել իրենց զաւակաց պատ-
ճառաւ :

Այնուհետեւ նոյն ինքն զաւակը

կամ լաւ եւս է ըսել մարդն էր, որ
բոլորովին կը գրաւէր նոցա մտադրու-
թիւնը և գործունէութիւնը: Այնու-
հետեւ ալ երկիւղ չը կար, որ մարդը
իր բարձրութենէն իջնէր և բոլորովին
անասուններուն նմանէր:

Թարգ. ի Ղաղ. Կ. Տաթևի, Շ.
Ղարախանյի. Ա. Լ. Դաւ. Կառնարանի:

ԻՂԶ ՍՐՏԻ ԱՌ ՍՈՒՐԲ ՏԱՃԱՐՆ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

Այլ դու տաճար երկնահանգէտ՝ ի քեզ Փրկչին կայ դամբան.
դու աշխարհի քանի՜ չքնաղ սփռես շնորհս անպայման
խնամես որոց առ քեզ դիմեն ուխտ ի բերան սիրտ ի թունդ
հասն արտօսը, բղխեն թառաչ, ժտեն անձկով քաղցրիկ գութ:

Քանի՜ պայծառ քան զԱրիւնդն անբաւ աստեղջ բոլք խմբին
և շողշողին լուսոյն զամբարք ի նորակերտ գմբեթին.
բա՛ գանգիւն տան քնարք սրտից հաւատաւոր մաղթողաց.
որք ըստ սրտին անբծութեան զհայցուածն առնուն անկասկած:

Անդ և բուրեան յաւերժ ծխի և բարդ ի բարդ դիզանայ
կապուտագեղ ի վեր յերկինս ընդ մաղթանացն բարձրանայ.
որպէս յորժամ հարաւ շնչեալ յարեւմտից ժայթքէ՝ ամբ
կոյտ շեղճկոյտ կոհակացեալ՝ անդ եթեր սիւռի աստղազարդ:

Թէ՛ զաչս ի վեր ոք յառեսցէ ի նկատել զկերսուած
անդէն տեսցէ մեծ հիացմամբ ոսկի յեռեալ գեղապանծ
իսկ յարտաքուստ ծայր գմբեթին խաչն ոսկեկուռ բարձրանայ
ճաճանչ հատեալ ճառագայթից գեր քան զԱրիւնջ ցոլանայ:

Քան տաճարին տեսիլն յաւէտ իղձ առ Աստուծոյ անդ զեղու
է վայրն համբուն ոգեպարար Քրիստոս ծածկի կենսասու
ընդ Սուրբ Շիրմաւ եղեալ երբեմն Սարմին անեղծ Ամահին
այսօր զնոյն տեսցէ հոգի վառեալն ի սէր Աստուծոյ:

Այլ Վոդգոթայն սարսափելի Ահաւորին Օհնարան
բլուր լայեաց, բլուր կոծոյ, այլ և սեղան քառութեան.
ուրանօր իմ սպաս հարեալ ամ մի և կէս սերտ սիրով
վայելեմ ցարդ զփառս նորին, ում՝ շտոք տեղան կարօտով:

Եղբ արդեօք Տէր. յետ յաստեացս գտայց շնորհս առ ի Քէն
ակն յանդիման դիտել զՔեզ և վայելել փառս անդէն,
ուր յանգեսցին տարփանք հոգւոյս եղէց անիղձ յաւիտեան
զերջանկութիւնն յաւերժ անեղծ վայելցից անսահման

Օայս ի Քէն Տէր, միայն խնդրեմ, Քեզ Անեղիդ պաղատիմ
Ան՝ զեւ զկեր ի Քոց շնորհաց, տար զիս առ Քեզ Աստուծոյ իմ:

ԿԱՐՃ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՅԱՍՈՐԻՍ

(Շարունակութիւն, տես թիւ 8.)

Հայէպ կամ Հալէպ եւ շահպէ, այն է Իերիա, ըստ հնոց Սքալիպոն կամ Վալիւպոն, մայրաքաղաք Մսորոյ, երեւելի է ի սկզբնէ անտի եւ այսր ծաղկեալ վաճառականութեամբ Վաղաքին բնական դիրքը հովտի մէջ փոքր բլրակներու ստորոտը կառուցած է, չորացուած միգաբեր ծառատունիկներով և պողպատէ պարտէզներով, թէպէտ բուն քաղաքին չորացուած պարսպապատ և ինչպէս ցարդ կը տեսնուի, այլ գրեթէ քաղաքին մէջ մասը դուրս երած է, ինչպէս որ բնակիչք տեղւոյն ներսի և դուրսի քաղաք կ'առնուեն։ Վաղաքը բնականապէս եօթը դուռն ունի, որոց այլ և այլ անուններ կ'առնան տեղւոյն ժողովուրդը։ Ետին ժամանակը քանի մի դռներ եւս բացուեր է. պարսպին անկիւնները կանգնած աշտարակները քաղաքին շքեղութիւն մի կ'առնան, բայց այժմ շատ տեղերը շինութեան և նորոգութեան կարօտութիւն ունի։ Թէ պարսպին և թէ դռներուն վրայ արաբացի արձանագրութիւններ եւ ուրիշ քանդակուած զարդեր կը տեսնուին։ Այժմ պարսպը աւելի արժէք մի չունենալուն համար գրեթէ քաղաքին մէջ ընկզմած է, տուններուն յաճախութենէ, ասոր նման է Վահրէ քաղաքը։ Վաղաքին դռները օրինաց համեմատ գիշերները կը փակուին, այլ պահապանք կը հսկեն միշտ, դուրսի քաղաք կոչուած տեղը դարձեալ կից է նոյն քաղաքին, մեծ մասամբ բնակարան քրիստոնէից և տեղի եկեղեցեաց և առաջնորդարանաց, ասոր մօտ է քրիստոնէից գերեզմանատունը։

Ինչհանրապէս Իերիա մեծամեծ

եւ երեւելի շինուածներ ունի թէ նոր և թէ հին առհասարակ քարուկիր, կարի մեծ և ընդարձակ է շուկաները և վաճառատեղեր հոյակապ քարուկիր շինուածներով, և յարգաւուն ճամբաներով, կարաւանատունք և իշուանատեղեր բազմութիւն են, ուր կը նստին երեւելի վաճառականներ։ Առաջին կարգի է ջուխաճիներուն շուկան առգ էլ ճեպիք անուանեալ։ Հասարակաց դիւրութեան համար իւրաքանչիւր վաճառքներուն յատկացեալ վաճառատեղի որոշուած է, փողոցները յարգարուն և սալալատակ, միշտ մաքուր, քաղաքը թաղերու բաժնուած ըլլալով, իւրաքանչիւրը դուռ և գիշերապահ ունի, Վահրէի թաղերը ասոր յար նման է, բայց այս սովորութիւն խափանուած է այժմ, Շինուածոց մէջ երեւելի է բերդը իւր հնութեամբ, քաղաքին յարեւելեան կողմը, բարձրաւանդակ քարաբլրի մի վերայ, կրպե նապարսպով ամրացեալ, և չորացուած յատակը խոր և լայն խրամներ (խանաք) փորուած է, միայն դուռ մի ունի որուն վերայ հին Մսորացի արձանագրութիւններ կը տեսնուի, բերդին բոլորակը վերի ծայրէն մինչեւ խրամները պռիթափ ուղղուած, և միանգամայն սալալատակօք յարգարուն ըլլալով անհնար է մէկու մը ելլալ կամ իջնալ։ Բայց այժմ մեծ մասը քակուած խանգարուած է։

Աւելի ստորերկրեայ տեղի իւր գաւառն, (ինչպէս Իերիայ բոլոր տուններուն մէջ կը տեսնուի). բայց վար իջնալը կարի երկիւղալի է, ներքին օդը տաք կանուած ըլլալուն։ Այս բերդին մէջ է հնութեանց թանգարանը, ուր կը պահուին հին և նոր զէնքեր, որ գաւառէն ի վեր անկողրուտ մնացեր են, զոր օրինակ՝ վահան, նետ և աղեղն, նիզակ և տէգ պէսպէս, ստղաւարտ,

դրահ, տուր զանազան տեսակ, լախտ, բաճարի գործիք, և այլ պատերազմի և զինուորութեան վերաբերեալ զենքեր, արքունի կանոնաւոր զօրք նրա տին անդ։ Ըստ դիմաց քաղաքին հիւսիսային կողմէն է արքունի զօրանոցը (գլխաւոր) կառուցեալ յայրահիմ փաշայէն լախտոսի, ունի փոքր գետակ մի որ լինթէպի կողմերէն կ'ուգայ, իրենք Հալէպ արէ կ'անուանեն։ Վաղաքէն ժամ մի հեռի բարեհամ արքիււր մի կայ, ուստի կը տանեն երեւելի մարդիկ ջուր խմելու համար, և ներկա բարենիւր իրենց ներկոծները աստ մի այն կը լուսնան։ Իւնի մեծ ջրանոցք աւստի կը բաժնուի շուկաները և թաղերը ջուրը։ Ըստնցէ զատ իւրաքանչիւր տան մէջ կը գտնուի բարեհամ ջրհորներ, գովելի մաքրութիւն եւ փափկաւորութիւն բնակչաց քաղաքիս հաշակութեամբ յամենայն տեղիս, մաշտանաք քրիստոնէից, բաց յերեւելի շինուածոց, կան նաեւ հոյակապ մզկիթներ, որոց շատերը ականաւոր մարդիկ կառուցած են տարեկան բաւական յատկացեալ եկամուտներով, որոց բարին ալ բնեւել և զնեւել անկարելի եղաւ մեզ, մանաւանդ քրիստոնէից մեծ արդեւք է միայն գիտցածներս հոս կը գրեմ, ուրա ճափ զոր այլազգիք ճափ ել զափառացի վերի կողմն, երեւելի յոյժ թէ ի հոյակապ շինուածս միւսինն նկարիւք, թէ ի հնութիւնս և թէ ի պատիւս որքան զամենայն մզկիթս աւելի կը յարգեն եւ կը մեծարեն, և մարդ եկեղեցի քրիստոնէից զոր ի դարուց անտի ի մզկիթ փոխած են, մինչեւ ցարդ քրիստոնէից նշանները կ'երեւին քարերուն վրայ, իսպառի քանդակուած, որուն միւսարէն քաշանկանի ձեւովն և քարծրութեամբ բը միւսներէն կը տարբերի, իբր թէ զանգափառուն եղած ըլլայ յառաջ։

բայց հաւանական չթուիր, քրիստոնէից խստիւ արգելուած է այս տեղ մոնալ։ (Սման փաշա ճափի, նոյն իսկ անուանի և մեծագործ) Սման փաշայէն շինուած, ինչպէս որ գործը գործողին մեծանձնութիւնը կը յայտնէ և Լալի փաշա ճափի պրոպոյ թաղը և Ղաթի ել Լալի րանիթ, և այլն։ Եւ լախտին, տեղի յոյժ ընդարձակ բնակութիւն և լեւիքի մէջ լալի քեփիլներուն որոց գլխաւորը յիւսնիայ (Գաթի) կը նստի, ունի տարեկան մուտք թէ լեւիայէն և թէ շրջակա ներէն երեք հարիւր հազար դահեկան։ Վրիստոնէից մեծ մասը հարի ել Լալի խալի թաղ կըտուած տեղը կը բնակին, և ոմանք ներսի քաղաքը որոնք առհաւ տարակ տոնք են, հայք, պապական հայք, յոյք, պապական յոյք, պապական Լալիք և Սարոնիոք, որոնց ամեն մեկուն առանձին եկեղեցի, դպարոց, առաջնորդարան և եպիսկոպոս առաջնորդ կայ, իսկ Վրանէլիսկեան կրօնաւորք, քարուշին և լազարեան քորք լեւիլի կոչուած խալ կը նստին, իրենց ձեռքը արդի ունեցած եկեղեցիներէն զատ յիշեալ տեղեղին մօտ կը կառուցանեն եկեղեցի մի հոյակապ չափազանց բարձր գլխացի ճարտարութեամբ, բայց տակաւին կայ միայն անկատար։ Եւ անառականութիւնը ծաղկած ըլլալով կան նաեւ երեւելի Հայ վաճառականներ, որոց ճիւղը կը տարածէ յարեւելս Սիւայի բոլոր կողմերը ի Պարստա, Պարսի և ի Պարսկաստան, թէպէտ ջուղայու և շրջակաստանի Հայ վաճառականները մեծ յարսբերութիւն ունենին քաղաքիս հետ, բայց հիմայ խափանուած է։

Նշիրապործութիւն հին սովորութեան համեմատ է, և կարի ընդարձակ գաշտեր ունի իւր բոլորաթիւ ուստի բերք երկրին առատ է, բերեցորեան, հնդեղէն պէսպէս, շուքմ,

բամբակ և մետաքս, խաղող և բուրդ
տարին 200 կենդենար ղանխառն մեղր,
օճառ, ապուռն ունի քսան գործարան
մաղանի, անուանի է փխտակն ֆլուպֆ
գլխատոր, սէկ ընտիր, կերպաս և որոց
գործարանները բազմաթիւ են, Վա-
մասկունէն երկրորդ հաշուելով, կան
նաեւ այլ և այլ արհեստաւորք ներկա-
րարք, որոց ներկն համբաւաւոր է,
խաղախորդք, ֆապպարի: Վուրսէն եկած
վաճառքն են, գոհարեղէն, մարգրիտ,
գորգ, խալիլայ, կարպետ և ծխախոտ,
լէնդէի Պարսկաստանի, լեզակ չիլի-
ք և Լաբուպայի ամեն տեսակ ապրանք
ներէն: Բւստի կարաւանք միշտ ան-
դադար մետաքսայարդարները կա-
րի յաջողակ են, բնակիչք բազմաթիւ
40.000 տուն միայն մահմետական
ները, և 300 տուն հայոց ազգէն:
Ընդմէջ զատ կան նաեւ զաղթական
հայեր, Հայաստանի զանազան գա-
ւառներէն, որոց երեւելիները վաճա-
ռականութեամբ կը պարապեն, իսկ մը-
նոցեալները տուրքաւոր և ծառայաւ-
թեան: Սասունցի հայերը բոլորի ալ
հացադործ և հացափաճառ են, հա-
ճարակոց լեզուն արապերէն է, բայց
հայք գիտեն հայերէն խօսիլ, Բերիա-
ցիք մորմուքելով կը յիշեն 1849 թուոյն
պատահած աղէտալի դէպքը: Հայք
մէկ գաւթի մէջ երկու եկեղեցի ու-
նին սուրբ Եղիշտածածին և Վառա-
սուն մանուկ անուամբ, երկու երկա-
թապատ արտաքին դռներով: Եկե-
ղեցւոյ գաւթիթ եկեղեցականաց դամ-
բարաններ կը տեսնուին: (Յունաց եւ
Վարոնոց եկեղեցւոյ դռները այս
գաւթին մէջ ըլլալով, վերոյիշեալ հա-
յոց դռներէն երթեւեկեն,
Բւստի հայոց սեփական իրաւունքը
կորստած կ'երեւի, ինչպէս որ մար-
նիոք հակառակելով նոյն գռներուն
մեկուն տիրել ուզեր են, բայց տեղ

ւոյն ազգայնոց աշխատութեամբ գա-
տը վաստակէր և դուռը վերստին հայոց
սեփականով երկու դրան մէջ տեղը
հայերէն արձանագրութիւն գրուած
են, աստ է առաջնորդարանը և Թա-
ղականաց ժողովատեղին, գլորոցը, ուր
գտատուութիւն մինչ իքեբրականութի-
լինի: Կայ արապերէն և տաճկերէն, ու-
նին ծաղկոց անուամբ գլորոց մի եւս:
Վարսայիշտակեալ Սուրբ Եղիշտած-
ածին եկեղեցին չորս միաձոյ սիւնե-
րու վրայ կառուցուած է երեք խորա-
նով առանց խաչկալի, դրան վրայ եւ-
ղած արձանագրութիւնը: «Եւ եմ
դուռն, ընդիս եթէ որ մտցէ՝ և կեց-
ցէ. մտցէ ելցէ և ճարակ քսոյց ր, այս
արապերէն ալ կրկնուած է: «Նորոգե-
ցաւ Սուրբ Եղիշտածածին եկեղե-
ցին թուին Հայոց 984 ի թագաւոր-
ութեան Սուրբ Եղիշտածածին (Թեր-
եւս Սուրբ մանին), և ի հայրապետու-
թեան Տ. (Յովնանէս կաթողիկոսին և
կրկին նորոգեցաւ թուին 1849 և ի
թագաւորութիւն ինամածու Սուրբ Եղի-
շտածածին և ի հայրապետու-
թեան Տ. Սիբայելի կաթողիկոսին ր:
Վառասուն մանուկ եկեղեցին բաւա-
կան ընդարձակ քարուկիր շէնքով սիւ-
ներու վրայ կառուցուած է, ձեռա-
գիր մատենաները աչքէ անցնելու
համար մատենադարանը մոնալու բաղ-
դը ունեցանք: Եւ 100 հատորի չափ
գրեանք փոշիներու տակ ծածկուած
էին, բաւական աշխատելէ վերջը օգ-
տակար բան մի չ'իլցանք գտնալ, որով
հետեւ մեզմէ յառաջ շատ ձեռքեր
ջօշափեր են: Գտանք միայն գիրք մի,
որուն յիշատակարան է, գրեալ ի փնտ-
Սիբայելի (Յակոբայ որ յարաւստեմ ի
թուին հայոց 920. 906: Ս'եր աշխա-
տութիւնը պարապ չ'եղալու համար
չորս հատոր գիրք որոշեցինք որ տեղ-
ւոյն ազգայնիք յօժարութեամբ նուի

րեցին Սրբայ Աթոռոյ թանգարանին :
Շնորհակալեաց արժանի է նաև Վիւքթ
ճանօթ Յովհաննէս աղային նուէրը ,
որոնք են 40 հատի չափ Հեթմայ և
Եւնոնի Արիկկոյ մեր թագաւորաց
փոքր և մեծ արծաթ դրամները , և
քանի մի հին ստաներ : Այս եկե-
ղեցւոյ մէջ քառասուն մանկ սեղանին
առջեւ եղած արձանադրութեանց և
տապանադրաց օրինակը հոս կը գնենք
ի տեղեկութիւն հետաքրքիր անձանց :

Խաչ արձանի մի վրայ «Աւրբ» խա-
չքս բարեխօս առ Վրիստոս, խօջայ
Ասորութէի հոգւոյն և ճնողացն Սիր-
ցեկին , տէր աթմանասին թուին , ՌԻԸ
1028: Սեղանին աստիճաններուն վրայ
« Յոր վասն անչափ սիրոյ քոյին , բա-
նրդ ի կուռնէն աւեր մարմին , աղա-
չանօք աստուածածնին , թող զյանցա-
նքս տէր Օսթրաթայ կաթողիկոսին ,
որ և հանգեաւ ի մեծ թուին ՌԾԸ
1050 աւելորդին , յորժամ գայցես յաչ-
խարհ կրկին , յարժ դաս փառօք քոյին ,
զիս զմեղօք որդի սորին որ և պահես
շնորհիւ քոյին , ամէն » :

Պատին մէջ դրուած քարի մը վրայ :

« խաւս Վրիստոս տէրդ երկնային
երկրպագեալ անուան քոյին , որ կա-
մաւ հորդ Զառեալ հօտին իջլը յեր-
կնից յաշխարհ ստորին , վասն աղետից
... մեծի այգին զի էր կորեալ քոյ
սիրելին , նուաստացար յարգանդ կու-
սին և մարդ եղեր բողբոջին , չարա-
բանօք անհնարին , զմահ յանձն ա-
ւեր ի վերայ իաւլին , եղար ի ներքոյ
կնքեալ վիմին և կոփածոյ գերեզմա-
նին , յարեար փառօք աստուածային
և համբարձար առ հայր յերկինս , և
յորժամ դաս դարձեալ կրկին , կատա-
բածի յաւուր վերջին , յայնժամ յիշեա
ողորմութեղ հայրապետս հաւատարիմ
դուէր Պետրոս կաթողիկոսն , որ կայ
Ժգեալ յայս տապանին , լուսաւորեա

ղհոգի սորին ընդ լուսեւամ Սրբոց քա-
լին , դասաւորեա ընդ անուանակցին
Սուրբ Պետրոսի մեծի վիմին , և զպա-
տուական ոսկերք սորին զոր մեծա-
րեալ ի մէնջ պատուին , ի բժշկու-
թիւն ցաւոց , լիցին որք հաւատով ե-
կեալ մերձին , նա ի հօրէ ծնեալ լինի
կարկառ անուն փոքր քաղաքին , և
սրբութեամբ ինքն սնանի , որպէս
տաւորակ յանապատի , ի յափն մեծ Ափ-
րատ գետի ի վանքն սուրբ Տիմօթէ-
ոսի , զամս քառասուն և այլ աւելի , վա-
րըս ուղղէր ազգի ազգի , այլ և ունէր
շնորհաց հոգի , և հուշակեալ իմաստ
սորին , մեծ վարդապետ բացայայտող
գրոց բանին , բազում որդիս ի փառս
ածեալ , հանեալ բարձրաստիճանս ի
մաստից , տուեալ է գաւազան , որոց ա-
նարգն թումաս յետին , զոր եւ յետոյ
ի Սուրբ հոգւոյն ընտրեալ լինի կա-
թողիկոս . վերակարգի զամս եօթն
ոչ աւելի , բազում ձգանց սա հանդի-
պի որ և հանգեաւ ի մեծ թուին
1057 ՌԾԸ ին , յաւագ պահոց երեք
շաբթի ի յերկրորդումն շաբաթին , ով
Սուրբ մանկունք նոր Սոնի որք և յե-
տոյ գայք գկնի , երես կոխան ձերում
ոսի , միայն խնդիրս ձէնջ կատարի ըգ-
սակաւ բանս յորժամ կարդայք , որ կայ
գրեալ յայսմ արձանի , սուրբ աղօթիւք
ձեր հայցեցէք , աստուծոյ աստուած ու
զորմի » :

Երանանկելի :

ԺԱՐԱՆԱԿԱՂՈՐԴԱՆԵՐ

— Աւրաթութեամբ սրտի կը ծանու-
ցանմբ հարցասէր հասարակութե որ
Սուրբ Յարութեան Տաճարի գմբէթի
շինութիւն և ներքին նկարակերտութիւն
ները բողբոջին լրացած են և այժմ

միջին առխառակամանները կը հանուին, որ յուսով ենք թէ քսան աւուր մէջ աւարտուի : Եւս վերանորոգութիւնը առանձին չբեղութիւն կ'ուտայ այսօր Յարութեան Տաճարին, ինչպէս ընդարձակութեամբ և բարձրութեամբ, նոյնպէս և ճարտարապետական նորութեամբ, նկարուց գեղեցկութեամբ և ներքին լուսաւորութիւն : Ուրախ ենք, որ Յարութեան Տաճարը ոչ միայն իւր նուիրականութիւն, այլ և արտաքին հոյակապութեամբ պիտի գրաւէ այսուհետեւ բարեպաշտ ուխտաւորաց և այցելուաց մտադրութիւնը և միանգամայն պիտի յաւերժացնէ մեծագործ Տէրութեանց փառքը, որոց խնամքով և առաւանձեռնութիւն վերանորոգեցաւ յիշեալ գմբէթը :

— Ընոյն մէջ միաբանական Ուխտիս Ըրթ. անդամներէն երկուքը՝ Երեմիա վարդապետն Խարբերդցի և Իսաւաբաս վարդապետն Գանձակեցի, մեկնեցան Սուրբ Ըթողես : Ըռաջինն ուղեւորեցաւ 'ի Պոլս և անտի պիտի անցնի 'ի Ռուսաստան, Ըթողոս ինչ ինչ կալուածներուն վերահասուի գործերու և բարեպաշտ ազգայիններէն կաճաւոր նուէրներ ընդունելու 'ի բուն Երթութիւն վիճակի Ռիտիս, իսկ երկրորդն ուղեւորեցաւ 'ի Կամակոս, տեղւոյն հայազգի ժողովուրդը հովուելու և աթոռապատկան կալուածոց և շինուածոց վերահասութիւն գործելու :

— Ընոյն վերջերը Սուրբ քաղաքն հասաւ Հասունեան Ըմեն . Սրբազանը, որ իւր գալստեան երկրորդ օրը, եկաւ Սուրբ Ըթողս, և սրբոց Յակովբեանց տաճարին մէջ իւր ուխտը կատարելէն զինի՝ այցելութիւն ըրաւ Ըմեն . Սրբազան Պատրիարքին : Յետ այնորիկ սկսաւ մի առ մի տեսնել Ըթողոս Տգարանը, Ժառանգաւորաց

Վարժարանը, Երկրորդաց Կարգը և կատարել իւր ուխտը նմանապէս Հրեշտակապետի և Պրկչի վանուց մէջ : Երբին Սրբազնութիւնը այժմ՝ ուղեւորած է իւր ուխտը կատարելու 'ի Բեթլէհէմ, ի Բեթլէէ և ի ճնդեան վանս Յովհաննու, որոյ ի գարձին Ըթողոս Ըմեն . Պատրիարքը պատիւ պիտի ունենայ փոխադարձ այցելութեամբ յարգել զինքը : Եւ ըսուի որ Երբին Սրբազնութիւնը առաջիկայ ամսոյն մէջ պիտի ուղեւորի 'ի Իրանս :

— Սեր Ըրգոյ Թղթակիցը կը գրէ, որ Յոպպէի մէջ հրէայ պատանի մի իւր վարուց համար սաստիկ յանդիմանուելով իւր մօրէն՝ ինքը զինքը ըսպաներ է կախուելով, Եւս դժբաղդէպքը Թող մի խրատ լինի ճնդաց, որ 'ի մանկութենէ սկսի բարեբարու յուսութեան մէջ զարգացնել իրենց զաւակները, և ոչ թէ երկար ժամանակ անխնամ Թողով՝ ի վերջոյ ստիպուին այնպիսի սաստիկ միջոցներ գործ դնել, որ փոխանակ ուղեւորել իրենց զաւակաց վարքը՝ նոցա մահուանը պատճառ լինին և մորմոքելով ողբան :

— Ընոյն 29 ին Վարդապ Խաչի առնին, Ըմեն . Պատրիարք Սրբազան Հայրը հանգիսաւոր պատարագ մատուց Բրիտանոսի Տեառն մերոյ Սուրբ Գրեգորիանին վրայ և աւագ սարկաւագութեան աստիճան տուաւ յոր ռանգաւորաց վարժարանի աշակերտներէն չորսին, այն է Յակոբայ Ընուշեան Պօլսեցոյ, Գրիգորի Սարսեղեան Կեսարացոյ, Գրիգորի Բարսեղեան Կեսարացոյ և Կարապետի Բարունու Կեան Ըրապկերցոյ, որոնք իրենց ազատ կամօք և յօժարութեամբ ընդունեցին յիշեալ աստիճանը : Ըմեն . Պատրիարք Հայրը յառաջագոյն կոչեց իւր մօտ Վարժարանի յառաջագէմ աշակերտները և համառօտիւ ազգաբա-

րութիւն ըրաւ, որ թէպէտ Սուրբ
Վթառը կարօտութիւն ունի ասորեա
ւագաց և թէպէտ աշակերտք կան
խապէս իրենց ձեռագորով խոտապոծ
են եկեղեցական ըլլալ, բայց ինքը չը
կամի 'ի գործ դնել որ և իցէ ասիպո
ղտկան միջոց, որ ընդդէմ լինի խզի
և ազատութեան, այլ 'ի կամս իւրա
քանչիւրոց կը թողու ազատօրէն ընա
րել իւր վիճակը: Եւ այսպէս, պա
տուիրենց որ իւրաքանչիւր աշակերտ
առանձինն մտադրութեամբ խորհելով
գորով յայտնէ իւր բաղձանքը: Ամենք
որդիաբար խնդրեցին Ս. Զօրէն ա.
պագային թողուլ իրենց որոշումը. իսկ
վերոգրեալ չորս ժառանգաւորները
յայտնեցին ազատական յօժարութիւն
սարկուազութեան մասին: Արքազան
Զայրը սիրով ընդունեց և պարտաւո
րեց որ սարկուազութեան պաշտօնի
հետ միասին անխափան շարունակեն
'իրենց ուսմունքը, և մանաւանդ ամեն
շանք 'ի գործ դնեն օրինաւորապէս
պատրաստուիլ եկեղեցական կոչման
համար:

Զարկ չենք համարիր ասել, որ
Վմե. Զօր բռնած ազատական ըն.
թացքը ժառանգաւորենց նկատմամբ
և իւր ըրած ազգաբարութիւնը ամե
նայն գովութեան արժանի է: Ս' ասն
զի, ամենայն որ կը խոտոտվանի՝ թէ
ազատութեամբ և անձնական համու
մամբ ընտրած վիճակ մի որչափ քաղ
բութիւն և արգասաւորութիւն ու
նի: Այրանի թէ այս փափուկ կէտը
ամեն տեղ և ամեն ժամանակ զգուշա
վեամբ պահպանուի, որպէս զի եկե
ղեցականութիւնը օր աւաւր իւր վե
սեմութիւնը և բարձրութիւնը ստա
նաց և խաղաղ վերանուն այն եղծում
ներքէ, որոնք յառաջացած են, կամ
չը պատրաստուան, կամ անյօժար, և
կամ քարօտութենէ եկեղեցական է.

զամ՝ եկեղեցականներէ: Այրանի թէ
սակաւ լինին մեր եկեղեցականքը,
բայց ընտիրք և իրենց փեմ՝ կոչման
պարտքերը ճանաչողք և կոտորողք:
Քաջայայտ ենք, որ սուրբ Վթառաց
վարժարանի աշակերտ՝ այժմեան չորս
նորընծայ սարկաւագները ի ժամանա
կին այնպիսի եկեղեցականներ պիտի
լինին, որոնք պարծանք են Վգի և ե.
կեղեցւոյ: Իրենց վարք ու բարքը,
ուսումնասիրութիւնը և մանաւանդ
ինքնայօժար կամօք եկեղեցական կո
չումն ընդունելը՝ այն օրինակ յայտն
կը խոտոտման մեղ: Տար Արկինք, ոյ
լիովին պատկուէին այս յայտը, որ մի
ակ արխաւք կարէ լինիլ Վմե. Պատրկ.
արքի և քոյր միաբանական Աւստիս
հայրութեան խնամոց և բազմանոց:

Գուշատոյեան Բոյճաննէս ազա :
 Լայոյեան մահտեոյ Բակոր աղա :
 Զօրայեան Վիտա աղա :
 Էլմանեան Գեորգ. աղա :
 Համբարձումեան մահտեոյ Փ. Գալաւաւ պատուեւ.
 Է Եղլանկաջի (Գալաւաւ) :
 Ճշմարտախօսեան Ստեփան աղա :
 Մ. Էքիզեան խաչատուր աղա :
 Մարաւտեան Էդուարդ աղա :
 Սեւորպեան փոթարան :
 Յ. Էքիզեան խաչատուր աղա :
 Չիմեննեան Բարսեղ աղա :
 Չիլիմիրեան Գրիգոր աղա :
 Չիլիմենեան Բակոր աղա :
 Փոլցաղարեան Ղուկաս աղա :
 Փոլցաղարեան Պարաւասար աղա :
 Փաղեօզեան Մատթէոս աղա : (Ճ օրինակ) :
 Սաւալաննայ չանիկ աղա :
 Սեփաննեան Բոյճաննէս աղա : (փոռն Արշակունեան
 փոթարանին Ագրեանուպոլսոյ :
 Սուրբանեան մահտեոյ Գեորգ. աղա :
 Սարգսպեան մահտեոյ Լադուպ աղա :
 Սարգսեան Զարկ. աղա :
 Տոմարձան Բոյճաննէս աղա :
 Տամարձեան Կարգի աղա :
 Տեռնեան Զարուժիկ աղա :
 Տէր փրկարպետեան Մարտիրոս աղա :
 Փոթարեան Զարուժիկ աղա :
 Է ԶՄԻՒՄԻՆ

Տ. Տ. Գեորգի Կեհապաւ Կաթուղի (Չ օրի) :
 Գեոր. Ալեքեան Եպիսկոպոս :
 Գեոր. Պետրոս Եպիսկոպոս :
 Արժ. Թադէոս փարգապետ Չիլանան :
 " Սարգիս փրգապետ տէր Կապարեան :
 " Գրիգոր փարգապետ Մուշեղեան :

Թ ԵՐԻՄՍԱՂ
 Գեոր. Թադէոս Սրբազան Արքեպիսկոպոս Առաջ-
 նորդ :
 Տ. Արիստոկէս քահանայ ֆեպեան :
 Տ. Վրժանէս քահանայ :
 Գեորգեան մահտեոյ Տանիկ աղա :
 Փիլիպպոսեան մահտեոյ Բակոր աղա :

ԹԻՓԼԻԶ
 Գեոր. Մահար Սրբազան Արքեպիսկոպոս Առաջնորդ
 Վրաստանի Է Լմերեթի :
 Արժ. Սաքեա փարգապետ Գարգանց :
 Տէր Իսահակ աւագ քահանայ Սահառուի :
 Տէր Մովսէս աւագ քահանայ Եսարթեմեան :
 Տէր Մկրտիչ աւագ քահանայ տէր Գրիգորեանց :
 Տէր Բովսէփ աւագ քահանայ Օրբելեանց :
 Տէր Ղազար աւագ քահանայ Ղաւթեանց :
 Տէր Յովհաննէս աւագ քահանայ Արարտեանց :
 Տէր Արապիեան աւագ քահանայ :
 Տէր Գրիգոր քահանայ տէր Բարսեղեանց :
 Տէր Թադէոս քահանայ յօթանիսթեանց :
 Ահեւնոց երեք խորապետաց — Դեդիսեան Կարժա-
 րան :
 Արմանեան Խաչատուր աղա :
 Նոնրաբեանց Կարպետ աղա :
 Էնճիխանեան Համբարձում աղա :
 Էնճիխանեան Ահեւորդ աղա : Գրաւաճաւ :
 Լ աղապետաց Կարապետ աղա :
 Դաճիսեան Բոյճաննէս աղա :
 Պետրոս Միմանեանց, խոյ. Մէլաքի Հայտաթի :
 Ռոտմեանց Պ. Մարկիսանոս, բժշկապետ :
 Ռոտմեանց Ալեքսանդր աղա :
 Սեւորպեան Բակոր աղա :
 Վարդանեանց Մահտեոյ Գրիգոր աղա :
 Բաշարեանց Պ. Կարապետ, բժիշկ :

ԱՆԻՅԻՆԻՆ
 Արժ. Չաքարեա փարգապետ :
 Խ ԱՐԲԵՐԻ
 Արժ. Պետրոս փարգապետ Առաջնորդական փոխա :

Սամուէլեան Բարուժիկ աղա :
 Նուրբ Սիւստան ընկերութեան 'ի Մահտեոյ Առ-
 առանտաւոր աղաք Կահտեոյ ֆերմանեան :

ՎԱՐԿ
 Գեոր. Բարուժիկ Արք եպիսկոպոս :
 Տ. Բուռնարտ քահանայ 'ի Կրիշք :
 Տ. Կիւրղ քահանայ Տ. Ալեքսանդրեան :
 Ալեքսիկեան Պետրոս աղա :
 Բարեհամբաւ ուսումնարանն Արմենեան :
 Կարապաշեան Բովսէս աղա :
 Լիւսեան մահտեոյ Փիլիպպոս աղա :
 Լնճի. Լուս Ահեւորդ աղա :
 Էնճիլեանն Սարգիս Էֆենտի :
 Ճշմարտախօսեան մահտեոյ Մկրտիչ աղա :
 Կարապետեան մահտեոյ Բարուժիկ աղա :
 Հաղարպետեան մահտեոյ Աբրահամ աղա :
 Մահտեոյ Կարապետեան Բարուժիկ աղա :
 Մարգարեան Կարապետ աղա (բաւարար) :
 Սուշեղեան Բարուժիկ Էֆենտի :
 Զոհրեան Գեորգ. աղա :
 Զորու թիւեան Մկրտիչ աղա :
 Զարու թիւեան Զոհաննէս աղա :
 Զոհաննէսեան Միման աղա :
 Զոհաննէսեան Ստեփան աղա :
 Դշան աղա Եղլանկաջի (փոթարան) :
 Զաքարպետեան Զովսէփ աղա :
 Պապարեան Սկրտիչ աղա :
 Պետրոս աղա Տիգրանակերտցի :
 Սարգիսեան Գառնիկ աղա քրաշարք :
 Սրգայեան Կարգի աղա Կանիկ :
 Տէր Բովսէփեան Դշան Էֆենտի :
 Տ. Մէլքիսէթեան մահտեոյ Զոհաննէս աղա :
 Փանոսեան խաչատուր աղա :
 Փանոսեան Կարապետ աղա :

ՎԵՍՒԼԻՆ
 Գեոր. Ստեփան փարգապետ Ս. Դանիէլ փանուշ :
 Գեոր. Եղիա Դ. Խորապետ Առաջնորդ Կեսարիայ :
 Թոնրաբեան Կեսարիայ :
 Թանդարեան Կեսարիայ :
 Թադատու քաղաքի Արշակունեան Ընկերութեան :
 Նուրբ Ալեքեան Զոհորդ աղաք :

ՎԵՑՎԵ
 Աշտնեան Ղազարոս աղա :
 Գրիգոր աղա Պօղոսեան Վարդանեանց :
 Երամանց Առաքել աղա :
 Երամանց Զարուժիկ աղա :
 Էլմանեան Գրիգոր աղա :
 Կարապետեան Զովսէփեան աղա Թորոսեան :
 Բովսէփեան Սարգիս աղա :
 Բեդուեան մահտեոյ Ղուկաս աղա :
 Բոյսիկ աղա Կիւրղի (փոթարան) :
 Բեդարեան մահտեոյ Զակար աղա :

ԿԻՊՐԱՍ
 Երժ. Ղուկաս փարգապետ :
 Արժանապատիւ Պօղոս փարգապետ :
 Խաղաքն Կիպրոս :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ
 Արժ. Տ. Տ. ԳՐԻԳՈՐ Սրբազան Պապարիս (Չ օրի) :
 Գեոր. Արիստոկէս Եպիսկոպոս :
 " Գրիգոր Արքեպիսկոպոս Անդրիանուպոլսոյ :
 " Սկրտիչ Արքեպիսկոպոս :
 " Զոհաննէս Արքեպիսկոպոս Պանդոնուպոլսոյ :
 " Էրեւան Եպիսկոպոս Վարդապետաւ :
 " Զովսէփեան Կաթիկոպոս Սեփեան :
 " Խորեհ Եպիսկոպոս Դար պէնեան :
 Արժ. Բարեթաղմեան փարգապետ Պենիկեան :
 " Գարիգիկ փարգապետ Թաթարեան :
 " Կարապետ փարգապետ փոխ. Պատրարքի :
 " Մամբրե փարգապետ :
 " Զակար փարգապետ Գաղաթեանիկ :
 " Զովսէփեան փարգապետ Տիգրանակերտցի :

ՑՆՆԿ

Ս Ե Պ Տ Ե Մ Ի Ե Ր

Հերթումն	193
Խաչ օգնեա քնձ	206
Բնտանեկան կեանք	208
Իղձ սրտի առ սուրբ Տաճարն (Հարութեան . . .	210
Կարձ ճանապարհորդութիւն յՆորիս (Զարոնհալո-թիւն)	211
ՓԱՄԱՆԱԿԱՐԻՄԱՆԱՔ. — Սուրբ Հարութեան գմբէթի շինութեան սուարտումն. — Սուրբ Ըթուոյս եր- կու միաբան վարդապետոց ուղեւորութիւնն. — Ըմեն, Հասունեան Սրբազանի գալուստը: — Շը- րէայ պատանւոյ մը ինքնատպանութիւնը. — Չեռ- նադրութիւն չորս ժառանգաւոր սարկաւարդաց 214—216	

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ աթածալ
 թղթով.
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիտիկէ հանդերձ: Ծանապարհի ծախ-
 քովը: Կանխիկ վճարելի:
- Գ. Զատ տետրակ առնել ուզողը: պէտք է ամէն մէկ տետրին չորս գա-
 հեկան վճարէ: